

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

Att vara äldre men yngst i det digitaliserade samhället

- En kvalitativ intervjustudie om digitaliseringens effekter för äldres deltagande i det offentliga rummet.

Författare: Moa Jönsson Pettersson & Emilia Åström Möller

Kandidatuppsats: SOCK10, 15 hp

Vårterminen 2022

Handledare: Rasmus Ahlstrand

Författare: Moa Jönsson Pettersson & Emilia Åström Möller

Kandidatuppsats: SOCK10, 15 hp

Handledare: Rasmus Ahlstrand

Sociologiska institutionen, vårterminen 2022

Abstrakt

Vi lever idag i ett allt mer digitaliserat samhälle. Många av de aktiviteter vi gör i vår vardag har genomgått omvälvande förändringar och flertalet grundläggande och nödvändiga tjänster är idag tillgängliga via datorer och smartmobiler. Denna digitala utveckling driver på en social acceleration som förändrar det offentliga rummet. Samtidigt som dagens accelerationssamhälle kräver att vi medborgare hänger med i den digitala utvecklingen har inte alla människor samma förutsättningar att anpassa sig till digitala lösningar. Av dessa människor är många äldre. Syftet med denna uppsats är att, med kvalitativ metod och semistrukturerade intervjuer, analysera hur digitaliseringen påverkar tillgängligheten för äldre i det offentliga rummet. Vi intresserar oss även för de möjligheter och utmaningar det digitala samhället innebär för de äldres vardagsliv. Med utgångspunkt i Hartmut Rosas teori om social acceleration argumenterar vi för att de äldres upplevelser och erfarenheter av digitaliseringen i det offentliga rummet är beroende av deras motivation, kunskap och tillit till digitala arenor. Även faktorer som klass och funktionsvariation spelar in. Framförallt visar det sig att de äldres uppfattningar inte är fasta och statiska utan snarare bör förstås som aktiva och mångsidiga processer som aktivt förhandlas genom de äldres deltagande i det offentliga rummet. Likväl, i vår studie visar det sig att de äldre som vill lära sig och aktivt deltar för att kunna använda digitala tjänster, missgynnas och begränsas till följd av samhällets förutbestämda uppfattningar om ålder.

Nyckelord: Digitalisering, det offentliga rummet, äldre, social acceleration

Innehållsförteckning

Abstrakt

Förord

1. Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar	2
1.2 Avgränsningar	2
1.3 Tidigare forskning	2
2. Bakgrund	6
2.1 Det offentliga rummet	6
2.2 Digitaliseringens utveckling	6
2.3 Äldre och digitalisering	8
3. Teori	10
3.1 Social acceleration	10
3.2 Tillit	11
3.3 Intersektionellt perspektiv på digitalt utanförskap	12
4. Metod och material	15
4.1 Kvalitativ metod och semistrukturerade intervjuer	15
4.2 Urval	16
4.3 Materialinsamling	16
4.4 Abduktiv ansats och tematisk analys	17
4.5 Etiska överväganden	18
5. Analys	20
5.1 En förändrad vardag till följd av digitalisering	20
5.2 Förhållningssätt och strategier till följd av digitalisering	25
5.3 Utanförskap till följd av digitalisering	30
6. Slutsats	35
6.1 Framtida forskning	38
7. Referenslista	39

Förord

Inledningsvis vill vi ge ett stort tack till alla som bidragit till vårt examensarbete. Vi vill främst rikta ett stort tack till våra informanter som medverkat i studien. Det har varit en ära att få ta del av era upplevelser, erfarenheter och tankar kring digitaliseringen i samhället. Vidare vill vi även tacka de som har hjälpt oss att komma i kontakt med våra informanter. Vi vill även tacka vår handledare Rasmus Ahlstrand som kommit med många givande insikter under arbetets gång. Slutligen vill vi även tacka varandra för allt stöd under processen, men även för de lärdomar vi bär med oss av varandra.

Lund, maj, 2022.

Moa Jönsson Pettersson & Emilia Åström Möller

1. Inledning

Idag pratar man om att vi befinner oss i, eller är i rask takt på väg mot, ett digitalt samhälle. Digitaliseringen har hitintills inneburit omvälvande förändringar inom samhällets olika områden varpå digital kommunikation och interaktion blivit en självklar del av vardagen (SOU 2016:85:162). Genom digitala innovationer som dator, smartmobil och internet kan man idag, på bara några sekunder och när som helst på dygnet, kommunicera med andra människor världen över. Med smartmobilen kan vi också betala för oss i butiker och överföra pengar mellan varandra med ett knapptryck. I sin digitaliseringsstrategi konstaterar den svenska regeringen att ”alla ska ha förmågan och möjligheten att delta i ett digitalt samhälle” (Digitaliseringsrådet u.å). Men är det verkligen så idag? Har alla åldersgrupper samma möjlighet och förmåga att delta i ett samhälle som kräver mer och mer digital kompetens? I en forskningsrapport på uppdrag av digitaliseringsrådet konstateras också att “Samhällstjänsterna måste [...] vara utformade så att de uppfattas som tillgängliga och legitima oavsett vilka förutsättningar de olika medborgarna har” (Francisco et al. 2019:6). Återigen frågar vi oss, är det verkligen så idag?

Som en följd av digitaliseringen och dagens accelerationssamhälle (Rosa 2014:11-12) upplever vi att klyftan mellan äldre och yngre blir alltmer påtaglig. Den digitala utvecklingen är märkbar inom flertalet områden i det offentliga rummet och samhällsmedborgarna förutsätts anpassa sig till digitala lösningar på likartade sätt, trots olika grundförutsättningar. I kollektivtrafiken går det exempelvis inte längre att betala kontant, knappt med kort. I många regioner har det fysiska pendelkortet ersatts med ett digitalt busskort som köps via det aktuella företags app och laddas ner till smartmobilen. Det är många äldre idag som inte vet vad en app är, än mindre hur man laddar ner en app och inte heller hur man betalar för en biljett i en app. Att som äldre hamna i dessa situationer är stressande och gör att man drar sig för att åka kollektivt (Andersson 2020). Ur detta perspektiv ser vi hur digitaliseringen snarare skapar utmaningar än möjligheter. Digitaliseringen riskerar med andra ord att bli ett hinder som begränsar tillgången till det offentliga rummet. Detta synliggör det vi identifierat som denna studies forskningsproblem, nämligen hur äldres tillgång till det offentliga rummet riskerar att begränsas som en följd av digitalisering.

1.1 Syfte och frågeställningar

Utifrån det forskningsproblem vi identifierat blir uppsatsens syfte att analysera hur digitaliseringen påverkar tillgängligheten för äldre i det offentliga rummet. Med hjälp av kvalitativ metod och semistrukturerade intervjuer, och med utgångspunkt i Hartmut Rosas teori om social acceleration, är vi intresserade av de möjligheter och utmaningar det digitala samhället innebär för äldres vardagsliv. Därför har vi valt att avgränsa och fördjupa oss i följande frågeställningar:

- Vilka möjligheter och utmaningar upplever äldre som ett resultat av den digitala utvecklingen i det offentliga rummet?
- Hur förhåller sig äldre till det offentliga rummets digitala utveckling?
- Hur upplever äldre att det offentliga rummets digitala utveckling påverkar deras vardagsliv?

1.2 Avgränsningar

I uppsatsen har vi avgränsat oss till personer som är 65 år eller äldre. Vi är medvetna om att det finns andra grupper i samhället som riskerar att begränsas till följd av digitaliseringen, vilka dock inte innefattas i denna studie. Vi har avgränsat "det offentliga rummet" till områden inom det offentliga rummet som påverkas och förändras till följd av digitalisering. Vilka dessa områden är redovisas mer specifikt i avsnitt 2.1. Motiveringen till ovan gjorda avgränsningar baseras på studiens problemformulering, det vill säga hur äldres tillgång till det offentliga rummet riskerar att begränsas som en följd av digitalisering.

1.3 Tidigare forskning

Bland tidigare forskning kring digitalt utanförskap är van Dijk ett stort och återkommande citerat namn då hans studier varit centrala inom forskningsfältet (Francisco et al. 2019:13). Under andra hälften av 1990-talet började forskare rikta uppmärksamhet mot människors olika tillgång till dåvarande nya medier varpå debatten om den digitala klyftan fick fäste. När man pratar om den digitala klyftan hänvisar man vanligtvis till den klyfta som uppstår mellan de som har, och de som inte har, tillgång till informationsteknik som dator, mobiltelefon och

digital TV. Vad gäller den digitala klyftan har van Dijk dock varnat för ett antal fallgropar (van Dijk 2006:221-222). Han problematiserar bland annat den dikotoma uppfattningen om en enkel klyfta mellan två tydligt uppdelade grupper och framlägger istället att klyftorna bör förstås som relativa. Det handlar inte om statiska och absoluta ojämlikheter mellan "inkluderade" och "exkluderade" utan klyftorna är många. Beroende av tid och rum växer en del av dem medan andra krymper och blir mindre. Lösningen på segregeringen och de digitala klyftorna ligger med andra ord inte i att exempelvis ge alla samhällsmedborgare datorer utan snarare i att förhindra att strukturella ojämlikheter vad gäller kompetens och användning ökar (van Dijk 2003:324-325).

Med tiden har följaktligen forskare börjat intressera sig för digitala klyftor i relation till sociala, psykologiska och kulturella faktorer. Utifrån detta har van Dijk (2006) utarbetat en modell som synliggör de viktigaste resultaten som forskningen kommit fram till vad gäller de olika nivåerna av den digitala klyftan (*digital divide*). Längst ner i modellen återfinns grundförutsättningen för digital delaktighet, nämligen *motivational access*. Här synliggör van Dijk (2006) att problematiken alltså inte endast landar i de som inte *kan* få tillgång till den digitala tekniken, utan även de som inte *vill* få tillgång. Motivationsproblem i form av att inte vilja ha en dator eller att inte vilja vara uppkopplad beskrivs vara vanligt bland de som befinner sig på "fel" sida av den digitala klyftan. Efter motivationsaspekten följer *material access*, det vill säga huruvida man rent fysiskt och materiellt har tillgång till tekniken (van Dijk 2006:224-226). Utöver motivation och rent materiell tillgång krävs sedermera *skills access*, vilket innebär att man lär sig att hantera teknologin. Nästkommande steg innefattar den faktiska digitala användningen, *usage access*, vilket är det slutliga målet i processen för att tillägna sig tekniken. Trots att motivation, fysisk/materiell tillgång och kompetens är nödvändiga förutsättningar för faktisk användning konstateras det också att användningen i sig är beroende av egna faktorer, som användningstid, syftet bakom användningen, användning av bredband eller inte, och i vilken mån användningen är aktiv och kreativ (van Dijk 2006:228-229).

I över två decennier har även begreppet *Silver Surfers* varit återkommande i forskning som intresserar sig för äldres användning och uppfattning av internet. Definitionerna av begreppet är många och har använts på skiftande sätt inom olika traditioner och för olika forskningssyften (Olsson et al. 2020:231-232). En del forskare har använt begreppet i rent beskrivande syfte. Stallmann använder exempelvis begreppet för att referera till

internetanvändare som är över 50 år (Stallmann 2012:217). Andra forskare har använt begreppet med mer explicita analytiska ambitioner. Olson et al använder exempelvis begreppet för att synliggöra en specifik subkategori av äldre internetanvändare, nämligen de som använder internet lika framgångsrikt som yngre användare (Olson et al. 2011:123). Likt detta hänvisar även Russell, Campbell och Hughes till *Silver Surfers* som mer "självssäkra och kompetenta" användare än vad äldre i genomsnitt är (Russell, Campbell & Hughes 2008:81). Olsson och Viscovi (2020) har, utifrån ett sociologiskt perspektiv, mer specifikt intresserat sig för vad en *Silver Surfer* faktiskt är och vad som krävs för att bli en sådan. Deras resultat visar att *Silver Surfers* är oberoende av kön men att de tenderar att ha följande faktorer gemensamt: de är yngre seniorer, har högre utbildning och inkomst än genomsnittet, har varit online sedan 1990-talet, har en positiv inställning till digitala medier, uppfattar sig själva som självssäkra användare av digitala medier, har en hög boendestandard och har barn (Olsson & Viscovi 2020:241). Faktorer som ålder, inkomst, intresse och självförsörjning är med andra ord avgörande för att bli en *Silver Surfer*. I relation till detta problematiseras att samtida digitaliseringspolitik utgår från att denna typ av användare (en liten privilegierad grupp) är representativa för den äldre befolkningen generellt, vilket i sin tur riskerar att leda till att digitaliseringen försämrar livskvaliteten för majoriteten av den äldre befolkningen (Olsson & Viscovi 2020:243).

I motpol till *Silver Surfers* har tidigare forskning även intresserat sig för de som står helt utanför och inte alls använder internet, det vill säga icke-användarna. Pavez, Correa och Contreras (2017) har exempelvis tittat på geografiskt isolerade landsbygdssamhällen i Chile där befolkningen, trots digital anslutning, förblir icke-användare. Resultaten visar att icke-användarnas attityder och uppfattningar gentemot internet var starkt negativa. Internet pekades ut som ett störningsmoment och som ett hot mot familjen och de samhälleliga värden som de sammankopplade med landsbygden. Internet uppfattades också beroendeframkallande och associerades med minskad mänsklig kommunikation ansikte mot ansikte vilket i sin tur uppfattades leda till isolering och utfrysning. Däremot identifierades internet i vissa fall som ett nödvändigt framsteg, exempelvis för att fortsatt kunna hålla kontakt med personer utanför byn. Denna nödvändighet störde dock och gjorde mer skada än nytta för deras sätt att leva. Studien synliggör därav nyanser av icke-användning utöver rent ekonomisk tillgång. För landsbygdsbefolkningen var kostnaderna i sig inte relevanta utan snarare mer sociala och kulturella aspekter låg som grund för deras icke-användning (Pavez, Correa & Contreras 2017:19-20). Vikten av den sociala faktorn har även poängterats i ytterligare forskning.

Selwyn identifierar att ekonomiska, materiella och individuella psykologiska faktorer inte räcker till för att förklara icke-användning av informations och kommunikationsteknik, varpå vikt även bör läggas just vid det sociala (Selwyn 2003:112). I en svensk studie av Reneland-Forsman (2018) synliggörs mer ekonomiska aspekter då icke-användare beskriver att valet att hålla sig offline blir dyrt. De upplever sig belastas med straffavgifter i form av extra avgifter eller högre priser när tjänster ska utföras offline istället för online. Å andra sidan identifierar de även hur valet att bli en användare och installera den teknik som för det krävs, också skulle mynnat ut i betydande kostnader för dem (Reneland-Forsman 2018:338).

I relation till forskning om *Silver Surfers*, såväl som forskning om icke-användare, problematiserar Gallistl et al (2021) uppfattningen om “användare” och “icke-användare” som binära motsvarigheter bland den äldre befolkningen. Istället föreslås att användning och icke-användning bör förstås mer som aktiva och mångsidiga processer i görande. Utifrån detta perspektiv synliggör studien att de äldre som ansåg sig vara icke-användare faktiskt var långt ifrån digitalt inaktiva. Däremot nedvärderades metoderna som användes av äldre vid digital teknik. De ansågs vara felaktiga, till skillnad från uppfattningen om yngre människors metoder som “rätta” och “riktiga” (Gallistl et al. 2021:6).

2. Bakgrund

2.1 Det offentliga rummet

Med det offentliga rummet syftar vi på de platser i allmänheten där våra informanter på olika sätt möter offentligheten. Det finns olika definitioner av det offentliga rummet, varpå vi har valt att konceptualisera begreppet med hjälp av Gehls (2006) definition. Det offentliga rummet består enligt honom av tre typer av aktiviteter; de nödvändiga, de valfria och de sociala aktiviteterna. De nödvändiga syftar på sådant som individen “måste” göra för att få sitt vardagsliv att gå runt. Detta kan exempelvis vara att gå och handla, gå till arbete eller skola, utföra ärenden men även att vänta på bussen. Det är alltså aktiviteter som sker året runt, utan stopp (Gehl 2006:9). De valfria aktiviteterna är sådant som vi kan utföra om vi vill, exempelvis promenader, vila på en bänk och liknande. De sociala aktiviteterna är beroende av andra människor. Exempel på detta är lekträffar med barn, sociala event och samtal med nya människor. I många scenarier överlappar dock dessa aktiviteter varandra, samtidigt som man utför sitt bankärende samtalar man med nya människor (Gehl 2006:11-12). Uppsatsen tar avstamp i denna förståelse av det offentliga rummet, det vill säga som en mix av nödvändiga, valfria och sociala aktiviteter som i många fall binds samman. Däremot avgränsar vi oss till områden i det offentliga rummet som förändrats till följd av digitaliseringen, varpå områdena: kollektivtrafik, service, bankärenden, hälso- och sjukvård, parkeringssystem och informationskällor blivit av betydelse.

2.2 Digitaliseringens utveckling

Informationsteknik (IT) har varit en del av samhället sen civilisationens uppkomst. IT innefattar all teknik som hjälper vid hantering av information. Tidigare i historien var kilskriften det informationssystem som möjliggjorde att människan kunde vara fristående från informationen och på så vis sprida den vidare. Precis som då krävs det idag att exempelvis en dator får informationssystemet att gå runt (Cöster & Westelius 2021:15-16). Med andra ord var informationstekniken inte digital från början utan kom med tiden att utvecklas till de digitala innovationer vi har idag, där vi överför och sprider vidare information med hjälp av datorer och smartmobiler.

I dagens samhälle kan man definiera digitaliseringen som övergången till att göra något "datorläsbart". När man digitaliserar något blir det tillgängligt i en elektronisk form. Datorn, som hanterar mycket av samhällets information, spelar därav en central roll i nutidens digitalisering (Cöster & Westelius 2021:11). Under 1970-talet blev bankkassor datoriserade, likaså kassan i mataffären. Under 1980-talet blev kreditkort vanligare, samtidigt som det också lanserades datoriserade telefontjänster. Under senare delen av 1990-talet fick allmänheten tillgång till internet och i slutet av 1990-talet ansåg politiker att datorer borde vara en väsentlig del i människors hem. Det var också under den tiden som internetforum och webbplatser (för till exempel myndigheter och föreningar), mail och bloggande blev större. Också mobiltelefoner blev allt vanligare även om det vid denna tidpunkt mestadels användes för att ringa och sms:a.

Med hjälp av internets kapacitet har man nu kunnat ersätta datorn med smartmobiler och läsplattor. Med denna nya teknik har bland annat molntjänster skapat möjligheter till nya former av kommunikation, umgänge och underhållning (Cöster & Westelius 2021:28-30). Frågor vi hade förr kunde ta flera timmar att få besvarade, något som idag tar ca 10 sekunder att googla fram i en smartmobil (Cöster & Westelius 2021:73-74). Digitaliseringen har med andra ord inneburit nya, snabba och effektiva kommunikationsformer. Den har skapat möjligheter att sköta vardagssysslor från hemmets lugna vrå, att handla mat och kläder, göra bankärenden, skicka mejl, ta möten och kommunicera med nära och kära utan att lämna hemmet. Vi kan idag göra mer på mindre tid, varpå digitaliseringen har möjliggjort att människor kan "multitaska" sina liv.

Det finns dock negativa aspekter med digitaliseringen. Exempelvis sitter många idag i en mycket mer utsatt situation än tidigare. Vi är mer sårbara till följd av att vi idag är mer spårbara. Våra personliga uppgifter blir mer offentliga när våra liv och vår privata information lagras på internet och i molntjänster. Detta har för många inneburit angrepp och intrång (Cöster & Westelius 2021:30). En annan negativ aspekt är att digitaliseringen medför klyftor i samhället. För människor med socialt och kulturellt kapital, för människor som lärt sig källkritik, kan språket och som besitter ett självförtroende inför digitala innovationer blir fördelarna med internet många (Cöster & Westelius 2021:110), men för andra ökar risken att exkluderas i samhället. Digitaliseringen blir på så sätt något som i stor mån påverkar människor, både positivt och negativt.

2.3 Äldre och digitalisering

I dagens digitaliserade samhälle riskerar utsatta grupper att hamna utanför. Samhällsmedborgare som är 65 år eller äldre beskrivs just som en sådan grupp (Söderström & Holgersson 2019:1). Forskning visar att hela 400 000 äldre personer lever i digitalt utanförskap i Sverige (Folkhälsomyndigheten 2022). I relation till detta är det viktigt att uppmärksamma att den äldre befolkningen är en heterogen grupp varpå det också finns stora variationer i hur väl äldre bemästrar teknologi som exempelvis internet. De med högst utbildning tenderar att vara de som bemästrar internet bäst medan de allra äldsta tenderar att vara minst kunniga inom internetanvändning. Socioekonomisk status beskrivs ytterligare spela en central roll (Hargittais et al. 2018:886). Attitydmässigt visar forskning skillnader beroende av kön då kvinnor är mer benägna att ha mer ångest inför datorer vilket följaktligen leder till mer negativa attityder och mindre frekvent användning (Jung et al. 2010:208).

Den äldre befolkningens negativa attityder kan bottna i både osäkerhet kring teknikanvändningen såväl som uppfattningar om att man inte anser sig ha något val inför digitaliseringen. Även svårigheter att hinna med, rädslan för bedragare och virus, risken för minskad fysisk aktivitet och fysiska möten människor emellan spelar in (Söderström & Holgersson 2019:3-5). Konsekvenserna av detta blir bland annat att äldre idag kan behöva gå omvägar och "låna" kunskap från sina sociala kontakter för att få tillgång till dagens digitala praktiker (Reneland-Forsman 2018:333). Äldre människor tenderar också att avstå från vissa situationer som påverkar livskvaliteten till följd av att de inte "hänger med" i digitaliseringen. Denna typ av begränsning tenderar inte att mötas av ilska och frustration från den äldre befolkningen utan snarare utifrån en uppgiven och självbeskyllande acceptans (Reneland-Forsman 2018:341).

I de fall äldre människor kan bemästra informations och kommunikationsteknik visar forskning att tekniken i sig kan främja välbefinnande, detta genom minskad ensamhet och ökat socialt engagemang (Szabo et al. 2019:58), såväl som ökade känslor av självständighet och personlig utveckling (Tsai et al. 2015:695). Äldre människor som använder olika sociala nätverk på internet tenderar också att känna sig yngre, mer äventyrliga och upplever generellt mindre teknikångest (Peral-Peral et al. 2015:57). Användandet av surfplattor bland den äldre generationen har också visat sig bidra till en känsla av att vara uppkopplad, mer samtida och modern (Tsai et al. 2015:702-703). Digitaliseringen tycks med andra ord både kunna ha

positiva och negativa effekter på den äldre befolkningen. Problemet är dock att de positiva effekterna inte når alla då de kommer med vissa digitala kompetenskrav som inte alla besitter.

3. Teori

3.1 Social acceleration

Som teoretisk ram för vårt arbete utgår vi från Hartmut Rosas (2014) förståelse av modernisering som en pågående tredimensionell social acceleration. Vi utgår alltså från acceleration som den absoluta grunden för andra moderniseringsprocesser som exempelvis rationalisering, individualisering och ekonomisering. Rosa menar att accelerationen är självgående och inte påverkas av yttre drivkrafter utan drivs på av sin egen autodynamiska återkopplingscirkel. Med autodynamisk återkopplingscirkel syftar Rosa på den följd av accelerationens dimensioner som driver på varandra. Han identifierar hur teknisk acceleration driver på sociala förändringars acceleration, varpå de sociala förändringarnas acceleration i sin tur driver på livstempots acceleration. Det accelererande livstempot gör att människor efterfrågar mer teknisk acceleration varpå cirkeln sluts och accelerationen fortlöper i samma riktning (Rosa 2014:11-12).

Mer specifikt innefattar den tekniska accelerationen teknologiska och maskinella lösningar som ökar tempot i transport-, kommunikations- och produktionsprocesser. Denna tekniska acceleration, där vi förnyar eller rentav byter ut materiella strukturer allt oftare, så som exempelvis färdmedel och mobiltelefoner, menar Rosa är nödvändig för det kapitalistiska ekonomiska systemets överlevnad. Med andra ord påverkar och påskyndar nya tekniska innovationer också våra sociala förhållanden. Tidsrymden för erfarenheter, förväntningar, beteenden och handlingspraktiker inom alla möjliga sociala och kulturella institutioner förkortas och blir allt fortare passé (Rosa 2014:29-31). Till exempel ser vi hur snabbt mode och klädstilar skiftar. Vi ser också hur nyhetsrapporteringen idag är omedelbar och hur stora och viktiga rapporteringar blir passé redan dagen efter. De accelererande sociala förändringarna kan alltså identifieras inom flertalet olika strukturella och kulturella områden, inom politik och ekonomi, arbets- och familjeliv, moraliska orienteringar, vetenskap och konst (Rosa 2014:31).

Vidare så exemplifierar Rosa hur uppfinningar som järnväg, bil och internet skapat helt nya relations-, yrkes-, kommunikations-, rörelse-, bösättnings- och associationsmönster, såväl som nya vardags- och fritidsvanor. Det är med andra ord uppenbart att den tekniska accelerationen är en stark drivkraft bakom sociala och samhälleliga förändringar (Rosa 2014:38). Även om

vi i det kapitalistiska samhället förutsätts omfamna och enbart vara positivt inställda till dessa samhällsförändringar är det inte nödvändigtvis så. Tvärtom skapar de accelererande sociala förändringarna snarare en rädsla hos individen att inte lyckas hänga med i det accelererande tempot. Rosa beskriver det som att individen ständigt upplever sig befinna sig på ett sluttande plan med en ständig rädsla för att hamna på efterkälken och förlora anknytningsmöjligheter. Rädslan för att hamna utanför fungerar som drivkraft för det individuella livstempots acceleration (Rosa 2014:38-39). Till följd av tidsbrist och stress utför vi handlingar snabbare, exempelvis "springer vi ärenden" och vi väljer matlagningsrecept som garanterar en tidsrymd på max 15 minuter. Vi gör helt enkelt flera saker samtidigt, vi multitaskar. Som rationellt svar på knappheten på tid och vikten av att fortsatt hänga med kräver individen i detta skedde teknisk acceleration, vilket därmed driver på accelerationsprocessen ytterligare (Rosa 2014:38-39).

Vi anser att Rosas teori om social acceleration är relevant för arbetet då vi härigenom kan synliggöra hur digitaliseringens explosionsartade framväxt drivit på sociala förändringar och framförallt kan vi få en djupare insikt i hur detta fenomen sedermera påverkar och uppfattas av den äldre delen av befolkningen.

3.2 Tillit

Tillsammans med Rosas teori om social acceleration använder vi oss i denna studie också av begreppet tillit för att analysera vårt material. Begreppet tillit kan definieras olika av olika forskningsinriktningar. Tillit är inte ett exakt begrepp, även om den psykologiska förklaringen har fått ett brett genomslag. Den psykologiska förklaringen definierar tillit som ett tillstånd av förtroende för att något man gör eller säger tas emot i en säker famn av mottagaren. Tilliten bygger på ett positivt förtroende för en avsedd mottagare (Bill & Larsson 2014:15). När det kommer till tillit i relation till digitaliseringen är det relevant att prata om två typer av tillit. Dels handlar det om tilliten till digitala arenor, men även om självtillit, det vill säga tillit till sin egen förmåga. För att våga ta del av en digital värld krävs båda typer av tillit (Francisco et. al 2019:25). I ett allt mer digitaliserat samhälle, där offentliga och statliga e-tjänster får en allt större roll, får tilliten till staten en central roll. För att förlita sig på e-tjänster måste det också finnas en tillförlit till digitala arenor (Myeong 2014:6066).

Tillit handlar om att känna ett förtroende för något eller någon i framtiden. Dock baseras tilliten alltid på erfarenheter från det förflutna. Med internet och dess ofta opersonliga och anonyma värld ökar ovissheten som i sin tur leder till minskad tillit. När man inte kan kontrollera det som sker online, och inte heller förutse saker som sker online, växer sig ovissheten allt starkare (Gábor 2019:1-2).

Tillit i relation till digitalisering blir relevant i denna studie då insikt i vilken tillit de äldre har, både till digitala arenor, men också till sin egen förmåga, kan ge oss en djupare förståelse för hur digital teknik kan förstås och uppfattas och därav också i sin tur användas.

3.3 Intersektionellt perspektiv på digitalt utanförskap

Förutom social acceleration och tillit använder vi oss i denna studie också av begreppet intersektionalitet för att analysera vårt material. Digitalt utanförskap kan botten i flera olika faktorer (Francisco et al. 2019:4). Faktorer som bristande motivation (exempelvis negativa attityder gentemot internetanvändning), bristande infrastruktur och tillgång (exempelvis långsam bredbandsuppkoppling och andra materiella aspekter), bristande tillit och självtillit (exempelvis låg tillit till digitala arenor och till den egna förmågan att hantera digitala verktyg), bristande kunskaper och färdigheter (exempelvis okunskap att bemästra smartmobiler och datorer) och låg socioekonomisk status (exempelvis personer som av olika anledningar inte har råd att betala för digital teknik) beskrivs alla vara centrala faktorer i sammanhanget (Francisco et al. 2019:13). Även om en av faktorerna ovan i sig kan minska möjligheterna att hänga med i digitaliseringen bör det uppmärksammas hur kombinationer av de olika faktorerna förstärker varandra och ytterligare försvårar individens förmåga att hänga med. Detta innebär exempelvis att det kan vara särskilt försvårande att hänga med i den digitala utvecklingen för en person som är äldre, har låg tillit till den digitala utvecklingen, och ovanpå det även drabbas av en synnedsättning (Francisco et al. 2019:30). Maktordningar som funktionsvariation, generationstillhörighet och ålder, men även kön, socioekonomisk utsatthet och social klass, migrantstatus och etnicitet, boendesituation på landsbygden kontra urbana områden, spelar med andra ord också en central roll för digitalt utanförskap (Francisco 2019:38). Forskning inom området för digitalt utanförskap kan alltså med fördel anamma ett intersektionellt perspektiv, där fokus ligger på hur "faktorerna" ovan, som snarare

bör förstås som föränderliga positioner, möts och påverkar varandra (Francisco et al. 2019:38).

Utifrån ett intersektionellt perspektiv förstår vi också görandet av ålder som tätt sammanflätat med andra sociala positioner (Krekula 2021:68). Ålder är något vi gör när vi anpassar oss till olika åldersnormer och åldersförväntningar. Detta görande sker både när vi bedömer hur andra beter sig, såväl som när vi bedömer det egna agerandet. Det kan exempelvis handla om att vi drar fördel av, alternativt begränsar oss själva och andra, utifrån existerande föreställningar om hur olika åldersgrupper bör bete sig. Därav bör ålder förstås som en social konstruktion, ett görande som sker i vardagliga praktiker, snarare än ett fenomen som bestämt följer en kronologisk ordning. När vårt görande av ålder står i enlighet med samhällets åldersnormer reproduceras dessa åldersnormer. Den exkludering/inkludering som sker i relation till ålder grundas med andra ord i förutbestämda uppfattningar om att olika åldersgrupper både är och ska vara olika. Därav uppfattas det också rimligt att olika åldersgrupper inte bör ha tillgång till samhällets olika arenor på likartade sätt (Krekula 2021:61-63). Utifrån detta relationella perspektiv på görandet av ålder har Krekula (2021) utvecklat begreppet ålderskodning. Med ålderskodning åsyftar hon: ”särskiljande praktiker som baseras på och som upprätthåller föreställningar om handlingar, fenomen och karakteristika som förenade med och lämpliga för avgränsade åldrar” (Krekula 2021:63). Begreppet synliggör med andra ord den vikt vi lägger på att särskilja åldersgrupper från varandra. När vi ålderskodar exempelvis en aktivitet eller ett sammanhang, det vill säga när vi språkligt eller rumsligt avgränsar något som passande för en viss ålder och opassande för en annan, gör vi också ålder. Detta i sin tur leder inte bara till att vi reproducerar olikheter mellan olika åldersgrupper utan också reproducerar en avsaknad av intersektionella perspektiv inom varje åldersgrupp (Krekula 2021:63-64).

Med ett intersektionellt perspektiv vill vi synliggöra heterogenitet bland informanterna, men även olika uppfattningar hos varje enskild informant, varpå begreppet Janus-faced technology blir relevant. Begreppet springer från den antika romerska guden av dualiteter Janus och hans två ansikten. I relation till den digitala utvecklingen kan begreppet användas för att synliggöra hur digitalisering kan förknippas med både för och nackdelar bland äldre. När digital teknik kan bemästras underlättar den vardagen medan den för med sig en känsla av utanförskap för de som är oförmögna att använda tekniken. Digital teknik kan således både

förstås som en räddning i dagens samhälle men också som den absoluta grunden för allt som är fel i dagens samhälle (Pirhonen et al. 2020:1-3).

För vår uppsats blir det intersektionella perspektivet i sin helhet av betydelse då det ger oss en djupare förståelse för informanternas olika situationer vilket i sin tur leder till en mer nyanserad bild av deras uttalanden.

4. Metod och material

4.1 Kvalitativ metod och semistrukturerade intervjuer

För att få svar på hur äldre upplever och påverkas av digitaliseringen i det offentliga rummet har vi använt oss av en kvalitativ forskningsmetod. Då vi ville förstå innebörden och meningen av hur digitaliseringen av det offentliga rummet påverkar äldre, ansåg vi att en kvalitativ metod var bäst lämpad (Widerberg 2002:15). Dessutom identifierade vi att mycket av den forskning som intresserat sig för äldre i relation till digitalisering utgått från kvantitativa metoder. Med kvalitativ metod fanns därav även en förhoppning om att kunna ge ny förståelse och hitta något nytt i det gamla (Widerberg 2002:188). Om vi istället valt att använda en kvantitativ metod, vars syfte är att generalisera (Bryman 2016:216), hade vi inte kunnat nå den djupgående och nyanserade förståelsen för informanternas upplevelser som var målet. Däremot, om uppsatsen skrivits under en längre tidsperiod hade det funnits poänger med att börja i kvantitativ metod för att få en överblick över ett större urval, för att sedermera, med kvalitativ metod, få en mer djupgående insikt genom personliga berättelser (Widerberg 2002:16).

Mer specifikt valde vi att använda oss av kvalitativa semistrukturerade intervjuer. Metodvalet grundades i dess möjlighet att skapa unika möten där vi också tillåts ställa följdfrågor. Innan intervjuerna förberedde vi en intervjuguide med de frågor som blivit relevanta utifrån den tidigare forskning vi identifierat inom fältet. Då semistrukturerade intervjuer är flexibla på så sätt att frågorna tillåts variera i ordning och omfattning, eftersom fokus snarare ligger på att förstå vad intervjugpersonen anser vara viktigt i en viss fråga (Bryman 2016:563), fungerade intervjuguiden mest som en hjälpsam mall under intervjuerna. Även om intervjuguiden hade sin grund i den tidigare forskning vi identifierat inom fältet var vi därav flexibla och specifikt öppna för oväntade svar som skulle kunna synliggöra perspektiv utöver den förförståelse vi hade med oss, vilket också skedde då ytterligare områden inom det offentliga rummet kom att uppmärksammas.

4.2 Urval

För att studera hur äldre påverkas av digitaliseringen valde vi att söka oss till personer som är 65 år eller äldre. För att få en bredd i empirin och med anledning av studiens syfte, var ålder således det enda kriteriet som behövde uppfyllas. Vi fick tag i sex informanter. I studien har deras namn ersatts med fiktiva namn. Kön, ålder och bakgrund varierar dem emellan, vilket specificeras i tabellen nedan.

Informanter	Ålder	Utbildning- och yrkesbakgrund
Berit - kvinna	79	Arbetat som skadereglerare och äger idag ett fastighetsbolag där hon arbetar administrativt.
Tina - kvinna	83	Arbetat som tecknare och har läst många kurser. Hon har även arbetat som lärare på folkhögskola.
Maria - kvinna	77	Arbetat på ett multinationellt IT-företag och är mycket högutbildad. Är idag vice-ordförande i hennes bostadsrättsförening.
Sture - man	80	Utbildad ingenjör. Har arbetat på en ingenjörsfirma och därefter även på ett multinationellt industribolag.
Hedda - kvinna	75	Arbetat som sjuksköterska.
Mats - man	74	Har tidigare varit produktionschef på ett företag inom tekniksektorn och jobbar idag med teknisk support.

4.3 Materialinsamling

Som två kvinnor i 25-årsåldern kändes det till en början svårt att få tag i personer som var 65 år och äldre, då vi på naturlig väg inte har mycket interaktion med just denna åldersgrupp. Därav valde vi att använda oss av gatekeepers, det vill säga att vi tog kontakt med personer som i sin tur öppnade upp dörrar till möjliga informanter (Eldén 2020:79). Våra gatekeepers är personer i vår närhet. De deltar i olika typer av sociala sammanhang, vilket medför att de har möjlighet att nå ut till olika grupper av äldre människor. Vi kontaktade dem via telefon och de alla var positiva till att ställa upp som gatekeeper. Genom dessa personer skickade vi

sedermera ut ett informationsbrev som informerade om studiens syfte, våra kontaktuppgifter och vad ett deltagande innebär. Härigenom fick vi kontakt med våra sex informanter och vi kunde boka in intervjutillfälle. Informanterna fick själva bestämma om de önskade ha intervjun på plats eller via telefon. Detta beror till stor del på Covid-19 pandemin, då vi utav respekt inte ville utsätta någon för en obekväm situation. Hälften av intervjuerna kom att ske på plats och hälften via telefon. Under intervjun spelade vi in materialet för att sen kunna transkribera det. Som Bryman (2016) poängterar är det viktigt att spela in intervjun för att få ett helhetsperspektiv, både av hur och vad som sägs. Detta ger i sin tur möjlighet till att följa upp i materialet och aktivt lyssna utan att behöva föra anteckningar under tiden (Bryman 2016:577-578). Inspelningarna skedde givetvis i samråd med intervjupersonerna och intervjuerna tog mellan 30-60 minuter.

4.4 Abduktiv ansats och tematisk analys

I denna studie har vi utgått från en abduktiv ansats. Det innebär att vi inte utgått från att det finns någon given logisk slutsats (Danermark et al. 2003:182-183) och att vi är medvetna om, och framförallt öppna inför, att vår teoretiska ram och utgångspunkt skulle kunna visa sig vara otillräcklig (Fletcher 2017:188). Vi gick även in med förståelsen att våra informanters svar oundvikligt var färgade av de samhälleliga normer, strukturer och ramar som de lever inom. Valet av en abduktiv ansats grundades också i viljan att göra teoretiseringsprocessen mer rättvis. Vi ville inte, likt induktion, anta att fenomen kan studeras blint och utan förutfattade meningar kring teori. Vi ville också undvika problemet med deduktion där man riskerar att förbise viktiga fenomen till följd av att forskaren endast utgår från en förvald teori (Tavory & Timmerman 2014:5-7).

Kvalitativ analysmetod har kritiserats för bristande transparens när det kommer till hur analysen genomförs (Bryman 2016:486), varpå vi, så noggrant vi kunnat, försökt redogöra för vårt tillvägagångssätt. Vi använde oss utav tematisk analys, vilket beskrivs vara en fördelaktig metod för att analysera empiri och besvara forskningsfrågor, genom att identifiera teman, ämnen och mönster (Bryman 2016:702-705). I praktiken innebar det att vi började med att transkribera materialet. Vi lyssnade igenom våra inspelade intervjuer och skrev ner ord för ord vad som sagts. Efter detta började vi analysera teman och koda materialet. Dessa olika koder, det vill säga det material som vi fann intressant och användbart, markerade vi

sedan med olika färger för att kunna bygga olika tema. I relation till våra teorier, men även våra frågeställningar, letade vi efter det som var av vikt, men framförallt var vi även öppna inför oväntade aspekter (Bryman 2016:707-709). Under intervjuprocessen hade vi blivit uppmärksamma på att det offentliga rummet även kunde förstås på andra sätt än utifrån den förförståelsen vi kom med. Dessutom framkom även mer nyanserade förståelser av begreppen digital delaktighet och digitalt utanförskap, vilket för oss kom att bli viktiga delar av empirin.

För att hitta teman föreslår Bryman (2016) några tillvägagångssätt. Utifrån dessa använde vi oss utav repetitioner, kategorier, likheter och skillnader och teorirelaterat material (Bryman 2016:705). Våra olika teman resulterade i tre större analyssektioner kopplade till våra frågeställningar. Efter kodning och skapandet av teman undersökte vi samband mellan begrepp och uttalande, skrev ner de insikter vi tog med oss från föregående steg och slutligen frågade oss själva varför våra teman var betydelsefulla för oss. I enlighet med Bryman var vi flexibla och gick fram och tillbaka mellan dessa steg i syfte att få nya insikter när vi granskade och tolkade materialet (Bryman 2016:707-709).

4.5 Etiska överväganden

Med vår uppsats vill vi lyfta äldres röst i samhället och vårt intresse grundar sig till stor del i risken för äldre att exkluderas i det digitaliserade samhället. Viktigt att här uppmärksamma är dock att vi förstår vår urvalsgrupp "äldre" utifrån ett intersektionellt perspektiv. Detta innebär med andra ord att vi inte förstår vår urvalsgrupp som homogen med gemensamma problem, upplevelser och erfarenheter, specifika för just "dem". Målet med studien är tvärtom att synliggöra olika erfarenheter och upplevelser. Hela tiden hade vi dock med oss att studien baseras på ett mycket litet urval med endast sex intervjuer, vilket innebär att resultaten inte kan generaliseras.

För att nå ut till informanter använde vi oss av gatekeepers. Vårt syfte med detta var att få tag i intervjupersoner som vi inte hade nära kontakt med sen tidigare. Detta då vi av etiska skäl inte vill eller bör intervjua nära familjemedlemmar (Eldén 2020:101). Som forskare är det viktigt att fokusera på att nå människor i olika kontexter och att få en bredd i arbetet genom olika grupper, varpå gatekeepers kan vara till stor hjälp. Användningen av gatekeepers kan

dock också ifrågasättas etiskt då det kan begränsa vad och vem man får tillgång till (Eldén 2020, s 79). För att nå ut till ett så stort urval som möjligt, med inslag från olika grupper av äldre personer, valde vi därför att ha tre olika gatekeepers.

Vi uppmärksammade även etiska aspekter när det kom till intervjusituationerna. Som forskare satt vi i en position av makt då vi ställde frågorna och sedermera tog med oss det inspelade materialet. Vår maktposition omöjliggjorde dessutom att vi skulle kunna identifiera samtalen under intervjuerna som dialoger (Eldén 2020:103). Man skulle kunna argumentera för att vi som studenter på en kandidatnivå besatt en form av makt som skulle kunna färga vårt språk- och ordval. Som forskare måste man därav kritiskt reflektera över målet med frågorna, men även vilken stil man väljer på sina frågor då detta kan påverka intervjupersonernas vilja till att ställa upp på intervjun (Eldén 2020:102). Vi lade stort fokus på att formulera frågorna på ett sätt som skulle få intervjupersonerna att känna sig bekväma. Fokuset låg på att formulera frågor som inte krävde någon tidigare kunskap inom ämnet. Vi använde oss inte utav onödigt komplicerade begrepp under intervjun, det hade försvårat situationen, både för oss och för intervjupersonerna. Vi ville visa på en jämlik balans (i en begränsad bemärkelse) mellan oss och intervjupersonerna. Då vi riktade oss till äldre människor var det även av etisk vikt att säkerställa, i den mån vi kunde, att de förstod innebörden av sitt deltagande.

Forskningsetik poängterar även vikten av samtycke, det vill säga att ge tydlig information om studien och belysa frivilligheten i deltagandet (Eldén 2020:84-86). I enlighet med detta poängterade vi redan i informationsbrevet som skickades ut om vikten av samtycke. Då vissa intervjuer skedde via telefon och vissa skedde ansikte mot ansikte blev våra samtycke sedermera muntliga. Vi poängterade att informanten kommer att avidentifieras och att namn och annan känslig information inte kommer att finnas med i studien. Att inte använda ordet anonymitet var ett aktivt val eftersom det aldrig kan garanteras att detta fullt kan levas upp till (Eldén 2020:130). Slutligen informerades informanterna om att uppsatsen kommer finnas tillgänglig för läsning när studien är klar.

5. Analys

5.1 En förändrad vardag till följd av digitalisering

För att analysera tillgången till det offentliga rummet undersökte vi bland annat hur informanterna upplevde att deras rörelsemönster hade förändrats till följd av digitaliseringen. Vad gäller kollektivtrafiken visade det sig att majoriteten av informanterna upplevde detta som ett utmanande område. Endast en av våra sex informanter var en återkommande användare av- och positivt inställd till kollektivtrafiken och de biljettköp som sker genom smartmobilen. Hälften visste överhuvudtaget inte hur de skulle gå tillväga för att köpa en bussbiljett idag. Tina berättade till exempel att hon kände sig begränsad att resa kollektivt:

Tina: Alltså jag kan det, det är inte det. Jag har lärt mig det, men jag tycker det är hopplöst och så ibland så trycker jag fel hehe[...] nu åker jag ju mest Skånetrafiken, och någon gång har vi åkt över till Danmark och då funkar Skånetrafikens app men om jag ska resa till Stockholm, vad gör jag då? Den har jag inte någon aning om för den har jag inte provat överhuvudtaget. Och det är inte så lätt och veta vad man ska skriva in för sökord heller. [...] varje gång jag har kommit på tåget så säger jag, så kommer dem så säger jag: titta här säger jag, har jag gjort rätt och så och så... ja mm, det har jag. För att jag inte inte säker, nä inte alls.

Även om Tina känner sig begränsad i kollektivtrafiken medger hon att hon har rest med Skånetrafiken och till och med till Köpenhamn. Det är tydligt att hennes känsla av att vara begränsad handlar om hennes rädsla och osäkerhet kring huruvida hon kan lita på sin egen förmåga att bemästra tekniken (Gábor, 2019:1-2). Detta blir tydligt i hur hon beskriver att hon gärna frågar om hjälp men också hur hon beskriver att en resa till Stockholm är otänkbart, eftersom det skulle betyda att hon behöver ge sig in på en ytterligare helt ny digital arena (Francisco et al. 2019:25).

En digital arena Tina dock hade lärt sig behärska var att parkera med hjälp av sin mobiltelefon och parkeringsbolagens appar. Anledningen till att hon anammat detta menade hon var påtvingat, eftersom hon annars kände sig dum när hon stod där och inte kunde parkera:

Tina: Men jag appar på parkeringen. [...] för de skrattar åt en och säger "du gör, jag ser du står vid automaten, kan du inte göra det via appen?" Så då tänker jag, nu måste jag göra det, ja.

Tina känner alltså att hon lärt sig betala via app till följd av ett underliggande tvång eftersom hon inte vill riskera att bli utskrattad. Med andra ord drivs hon till att uppdatera sina digitala kunskaper för att passa in i det digitaliserade offentliga rummet (Rosa 2014:38-39). Det blir

här tydligt hur tekniska innovationer, i detta fall parkeringsbolagens appar, driver på sociala förändringar. De sociala förändringarna består sedermera i hur samhället normaliserar användningen av att betala för parkering via app och hur denna normalisering ibland går så långt att det till slut blir den enda legitima betalningsmöjligheten. I Tinas fall är det tydligt hur denna process i sin tur driver på en rädsla hos individen att hamna utanför samhället, vilket medför att Tina lär sig parkera med app.

Vad gäller bankärenden och hanteringen av den privata ekonomin upplevde Tina att det var smidigare att deklarerera förr när man fick en faktisk blankett. Inne på samma spår menade hon att det var negativt att man inte längre får pappersräkningar, eftersom att räkningarna lättare glöms bort när de endast skickas till mail eller annan app och inte på ett faktiskt papper som kan bockas av. Även Hedda problematiserade online-hantering av bankärenden då hon kunde uppleva det som ett orosmoment. Hon saknade en mer mänsklig kontakt med banken:

Hedda: Alla banker stänger, finns ju inte en bank som är öppen ju [...]. För det var ju väldigt tryggt tyckte vi iallafall, med banken, då kunde man gå dit och så fick man sitta ner och prata med dem om pengar och annat.

Hedda upplever en oro och ovisshet till följd av att banken har blivit digitaliserad, vilket vi tolkar grundar sig i att processen nu är betydligt mer opersonlig och anonym (Gábor 2018:1-2). Hon beskriver specifikt att hon saknar tryggheten i det mänskliga mötet, att kunna gå till banken och få sätta sig ner och prata med en faktisk människa. Även Maria identifierar negativa aspekter med en digitaliserad hantering av privatekonomin. Hon är dock tudelad i frågan och uppmärksammar även positiva aspekter av att göra betalningar online:

Maria: Med bank-id och automatiska överföringar och så vidare så, jag utnyttjar det [...] för att ehm, lägga tid på annat. Alltså där har du ju en fördel med digitaliseringen, man kan alltid titta på digitaliseringen utifrån negativa perspektiv därför att det finns ju risk för hackningar och mycket annat va, ehh och desinformation och fake news, eller kalla det vad du vill, men, när det fungerar så är det ju ett ypperligt sätt att dels spara tid på att kunna ägna sig åt annat, men man ska ju också vara medveten om att det är ett sårbart system. Går det ner så sitter man där med skägget i brevlådan.

Maria synliggör en utbredd problematik med digitaliserade servicetjänster. Hon anser att digitaliseringen är ett bra sätt för att spara tid - samtidigt som hon också är uppmärksam på att digitaliseringen av banktjänsterna är sårbara för desinformation, hackningar och fake news. Maria menar alltså att digitaliseringen innebär både för- och nackdelar för henne i vardagen (Pirhonen et al. 2020:3).

Även om det fanns positiva aspekter, var många av informanterna överlag negativt inställda till den digitala utvecklingen. Inte minst digitaliseringen av hälso- och sjukvården. Framförallt var de besvikna på långa vårdköer och väntetider, vilket de sammankopplade med de automatväxlar som i stor utsträckning används idag. Alla informanter uttryckte en saknad av mänsklig kontakt vid dessa tillfällen. Eftersom man möttes av en förinspelad robotröst berättade exempelvis Mats att hans dialekt kunde ställa till det för honom. Även Tina upplevde en utveckling till det sämre när hon skulle boka tider för att exempelvis fixa bilen, boka hotell eller boka flygbiljett. Hon uppmärksammade att digitaliseringen snarare bidrog till en ineffektivitet. Detta blev tydligt när hon beskrev en situation med vården:

Tina: [...] om du vill komma i kontakt med någon vårdcentral eller vad som helst så kommer du inte till någon människa där, det gör man inte längre [...] då säger de så här: “vi kontakter dig så och så” och sen kan det... I och för sig så är de, de är ganska duktiga på att ringa tillbaka åtminstone samma dag nästan men ringer man lite för sent den dagen, klockan 9 till exempel, så säger de: “återkom imorgon...” så är man akutsjuk då så är det ju bara kört. [...] om jag vill komma i kontakt med någon, så får man kanske göra ett inlägg på sin dator där man försöker komma i kontakt och det är bara hopplöst för tanter kan jag säga, och då, då kan man liksom chatta med någon...

Istället för att åka till vårdcentralen och få direkt hjälp beskriver Tina hur det krävs flera steg som inte involverar ett meningsutbyte ansikte mot ansikte för att få hjälp. Dessa steg kunde dessutom bli stora hinder ifall man eventuellt skulle bli akut sjuk. I relation till att förnyandet och utbytandet av materiella strukturer till digitala medel ska påskynda våra sociala förhållanden (Rosa 2014:29-31) är Tinas uttalande intressant. Hennes beskrivning talar nämligen för att digitaliseringen i denna aspekt snarare ineffektiviserar än effektiviserar vården.

Även Maria och Sture upplever att de påverkas negativt av dagens förinspelade röster vid vård och serviceärenden. Maria ansåg det dock mest som ett irritationsmoment medan de problem Sture stod inför grundades i fysiska hinder:

Sture: Ja.. här kommer hörseln ju. [...] Att man inte hör riktigt bra va. Och då kan jag inte säga till dem heller... ja “tryck 1 om du vill höra det igen eller så”, [...], det är rätt så jobbigt det här med, när man hör dåligt att man ska liksom ja.. [...] Men det fungerar ju.

I denna aspekt har digitaliseringen av det offentliga rummet medfört mindre inkludering och anpassning. Maktordningar, i detta fall fysisk förmåga, spelar med andra ord en central roll för digital exkludering (Francisco et al. 2019:38). I och med att digitaliseringen medfört minskad mänsklig kontakt har Sture inte samma förutsättning och möjlighet som exempelvis

Maria att få servicehjälp. Eftersom han inte får prata med en faktisk människa blir det svårare för honom att framföra att han har nedsatt hörsel och att samtalet behöver anpassas efter det.

Trots dessa negativa aspekter kring digitaliseringen av hälso- och sjukvård uppmärksammades också en del digitala innovationer inom området som positiva. Sture uppmärksammade till exempel smidigheten i att kunna ha tillgång till sin vårdinformation digitalt och att kunna bli påmind om sin tid hos läkaren. Hedda beskrev en situation då hon behövde kontakta SOS men befann sig mitt ute i skogen och att SOS då, med digitala hjälpmedel, kunde hjälpa henne spåra var hon befann sig:

Hedda: SOS är jättebra tycker jag [...] hur förklarar jag var vi är någonstans, ute i skogen och då ringde jag upp någon då så sa han latitud [...] och då så bara trycker jag på den så står det direkt var jag är någonstans...

Åsikterna gick med andra ord isär när det kom till digitaliseringen av vården (Pirhonen et al. 2020:3). Samtidigt som vårdköer och väntetider hade ökat i takt med införandet av mindre mänsklig kontakt med vården identifierar Hedda hur digitala innovationer inom vården också blev räddningen för henne när hon var i behov av akuthjälp. De digitala funktioner som SOS idag använder sig av, att kunna bli spårad genom sin smartmobil, leder till en direktkontakt mellan patient och vårdgivare som eventuellt kan bli livsavgörande.

Ett annat exempel där det rådde delade meningar om digitaliseringen var dagens nyhetsrapportering. Maria förklarade att hon ständigt håller sig uppdaterad om vad som händer runt om i världen. Hon har push-up notiser på sin mobiltelefon, både från CNN och BBC, och hon följer ständigt amerikanska och engelska nyhetssändningar via hennes TV. Den information hon får där kommer i tidningen först dagen efter i Sverige berättar Maria, varpå hon läser den faktiska papperstidningen mindre idag. Detta är intressant i relation till Sture som inte hade kunnat tänka sig att läsa tidningen online, då han anser det vara något visst med en tidning som man prasslar med. Även Tina hade en intressant input när det gäller nyhetsrapporteringen idag:

Tina: Om det är någonting så säger de i nyheterna så "och vill du veta mer, gå in på www...", då blir jag arg [...] de kan väl tala om det som är vettigt och sen så ja [...] man får ju liksom bara lite, en huvudrubrik kan vi säga, och vill man veta mer vad det står under den så får man gå in någon annanstans [...] jag tycker inte det är kanske rätt sätt.

Tina ger uttryck för en frustration av att ständigt bli vidarekickad för att nå källan till informationen. Maria som har nyhetsappar med push-up notiser beskriver hur digitaliseringen

i denna aspekt tvärtom underlättar för henne. Detta synliggör med andra ord att digitaliseringen fungerar möjliggörande för de som har tillgång till och kan bemästra nyhetsappar medan den tvärtom fungerar utmanande för de som fortsatt använder analog TV vid nyhetsrapportering (Pirhonen et al. 2020:1-3). På så vis kan vi se hur digitaliseringen bidrar till ett offentligt rum där endast vissa inkluderas medan andra exkluderas.

Maria och Mats uppmärksammade att digitala innovationer förbättrat både utbildning och dagens möjligheter till global service. Maria, som länge varit aktiv inom utbildningsväsendet, ansåg att utbildningen i stor utsträckning effektiviserats i och med att skrivmaskin och bläckpenna bytts ut till dator. Mats arbetar med teknisk support varpå internet och dess innovationer har varit avgörande för att nå ut till kunder i alla världens hörn:

Mats: [...] jag är med och kan ha support både på Skype och annat i hela världen, alltså det är ju, det är fantastiskt [...]. Ibland när det är någon hiss som inte fungerar, det kan ju vara i, ja kan vara i Singapore eller var som helst [...]. Filmar och hjälper montörerna på plats. Det är helt otroligt.

Mats upplever nya möjligheter i sitt jobb till följd av digitaliseringen då han på ett smidigt sätt kan hjälpa kunder världen över med hjälp videosamtal. Även Maria såg möjligheter med digitaliseringen när det kommer till att effektivisera utbildning. Åsikterna speglar en viktig del av accelerationsprocessen, det som Rosa beskriver som den tekniska accelerationen. Tekniska innovationer påskyndar våra sociala förhållanden (Rosa 2014:29-31), i detta fall identifierar Maria hur datorer effektiviserar utbildningen. Vidare beskriver Rosa att internet har skapat nya relations-, yrkes- och kommunikationsmönster (Rosa 2014:38-39), vilket inom Mats yrkesliv lett till positiva förändringar.

Även om våra informanter var dagliga användare av den digitala tekniken fanns där en oro inför den brottslighet i form av bedrägeri och hackning som kommit med den digitala utvecklingen. Berit hade en rädsla för att bli utnyttjad brottsligt. Även Tina kände ett obehag av att behöva uppge kontonummer när hon köpte och sålde online. Sture kände att han inte hade samma kontroll över brottslighet online som i verkligheten:

Sture: [...] det är så många konstigheter, som folk försöker sno åt sig pengar och sånt där från en, och det är en sak om det ringer på dörren, ringer de på dörren så ser jag dem åtminstone så jag kan avhysa dem, men om där är någon som går in på mitt konto liksom, och liksom fingrar i det [...].

Sture upplever att brottsligheten online är svårkontrollerad och han känner mer tillit till sin egen förmåga att hantera situationen om någon skulle dykt upp utanför hans dörr. Med andra

ord tolkar vi det som att Stures rädsla för brottslighet grundas i anonymiteten som följer med internet. Opersonliga möten och en mer anonym värld ökar ovissheten som i sin tur minskar tilliten (Gábor 2018:1-2). Tillit är något som grundas i ett positivt förtroende för en avsedd mottagare (Bill & Larsson 2014:15), så utan vetskap för vem mottagaren är minskar tilliten för Sture.

Sammanfattningsvis kan vi, utifrån en förståelse av att digitalt utanförskap bottnar i flera olika faktorer och deras samband mellan varandra (Francisco et al. 2019:4), identifiera att våra informanter upplever, tolkar och behandlar digitaliseringen av det offentliga rummet och dess följder olika. Detta synliggör att äldres upplevelser och erfarenheter av att det offentliga rummet digitaliserats inte på något sätt är homogena och därav inte heller kan kategoriseras inom en viss ram. Utöver detta verkar det ytterligare som att varje informant inte heller har en generell och bestämd uppfattning om digitaliseringen av det offentliga rummet som antingen möjliggörande eller utmanande, utan att det, oväntat nog, verkar vara något som ständigt förhandlas fram genom aktiva processer som de äldre aktivt deltar i.

5.2 Förhållningssätt och strategier till följd av digitalisering

5.2.1 Vikten av socialt sammanhang

När det kommer till äldres strategier att ta sig an det digitaliserade samhället visade det sig generellt att flera av våra informanter både lärt sig använda teknologi, och ständigt tog hjälp av sina närstående, framförallt barn och barnbarn, med densamma. Med andra ord identifierade vi, likt tidigare forskning, att äldre kan behöva gå omvägar och “låna” kunskap från sociala kontakter för att få tillgång till dagens digitala praktiker (Reneland-Forsman 2018:333). Tina berättade att hon tagit hjälp av sin syster för att lära sig hantera ekonomin digitalt. Däremot förklarar hon att hon tror att hennes bank hade kunnat hjälpa henne med den typen av frågor om hon hade tjatat och gnällt på dem. Detta blir intressant i relation till vad Hedda säger, som faktiskt tar kontakt med sin bank när hon blir orolig eller rädd:

Hedda: [...] när jag har ringt ibland och de hör att jag är en orolig gammal kärring så slutar, ett par två gånger har det slutat med “men du Hedda, vet du vad”. Nä tänker jag, nu har han lösningen här... “Ring din son så hjälper han dig hehe”. Och då gör jag det och då lugnar han mig och säger att det inte är någonting, ja.

I det offentliga rummet finns det helt enkelt inte längre plats eller tid för den typ av frågor och oro som Hedda söker hjälp för. För att de äldre fortsatt ska kunna ha tillgång till det offentliga rummet på samma sätt som resterande del av befolkningen blir därför lösningen att vända sig till närstående, ofta barn och barnbarn. Det sociala sammanhanget blir med andra ord en avgörande faktor för fortsatt delaktighet. Att det i dagens höghastighetssamhälle inte längre finns tid att hjälpa äldre med den här typen av frågor gäller inte bara bankanställda utan accelerationen fortgår inom flertalet andra strukturella och kulturella områden, exempelvis inom politik, ekonomi och familjeliv (Rosa 2014:29-31). De äldre tvingas vända sig till närstående för hjälp, närstående som alltså även de är fast i accelererande hamsterhjul på olika sätt. Då accelerationen konstant fortlöper i samma riktning (Rosa 2014:11-12) blir frågan i ett längre perspektiv hur närstående fortsatt kommer kunna ha möjlighet att hjälpa sina äldre med den här typen av frågor. En relevant fråga här och nu är också vem som hjälper de äldre som överhuvudtaget inte har några närstående att luta sig mot.

Hur informanterna påverkades av den sociala accelerationen hade mycket att göra med deras sociala sammanhang. Alla informanter hade gemensamt att de ansåg att tempot i samhället har accelererat med åren, även om två av dem berättade att de mestadels inte rör sig i samhället idag. Meningarna gick dock isär gällande huruvida informanterna ansåg att tempot i samhället påverkade dem. Tina upplevde att hon knappt påverkas alls, vilket hon sammankopplar med hennes livssituation i stort:

Tina: Jag bor här ute, jag bor liksom inte mitt i nån metropol eller någonting, nä alltså det påverkar inte mig, men det är nog för att jag kanske bor där jag bor, har den omgivningen som jag har här. Det är liksom inte något stressigt runt om mig på något sätt. [...] jag är utanför arbetslivet sedan länge så är det ju inte precis något som påverkar mitt liv. Jag tycker nog inte det. [...] Jag är ensam, alltså har jag inte någon som kommer hem och är liksom stressad eller störig eller så, det har jag ju inte.[...]

De accelererande sociala förändringarna återfinns bland annat inom arbets- och familjelivet (Rosa 2014:31). Eftersom Tina lever ensam, bor på landsbygden och inte längre är aktiv i arbetslivet är det möjligt att hon därav inte märker av acceleration i speciellt stor utsträckning. Detta står i kontrast till Mats upplevelser, som fortfarande är aktiv i arbetslivet:

Mats: Ja, tempot är ganska högt, det är ju jättehögt. Och det har ju varit jättehögt när jag har jobbat som, ja de sista 20 åren har det ju varit jättehögt tempo, mycket stress, så det har ju tagit lite på kroppen. Jag har ju fått tagit, jag fick ju högt blodtryck av stress, jag har ju fått äta medicin för det och äter fortfarande lite för det, så att det är väldigt högt tempo. [...] det kvittar ju var man är, om man är i affärer eller handlar så är det ju mycket, det är högt tempo, det kan man väl säga, och ja, både det och i trafik och man åker kollektivt så är det, det är ganska högt tempo [...] tempot har förändrats mycket, alltså man har ju inte den tiden till att,

ja, förr kunde man ju, längre tillbaka kunde man ju ge sig tid att samtala med folk på ett annat vis, det har man ju inte nu för det blir det nödvändigaste.

Mats beskriver explicit hur knappheten på tid speglas inom olika områden av det offentliga rummet. Han synliggör också hur dessa accelererande sociala förändringar driver på livstempots acceleration (Rosa 2014:11-12) och påskyndar tempot hos individen. Tidsbristen har för honom lett till minskad social kontakt och den stress som tidsbristen för med sig har dessutom lett till fysiska och medicinska besvär.

Trots dessa negativa konsekvenser ansåg Mats, precis som alla andra, att användning av digital teknik är ett måste för att helt hänga med och vara en del av dagens samhälle. Mats och Maria resonerade på liknande vis och var de två informanter som ansåg det allra viktigast att hålla sig uppdaterad. Mats poängterade att de människor som inte håller sig uppdaterade i samhället riskerar att bli omkörda:

Mats: [...] man försöker vara uppdaterad hela tiden, så mycket det går [...] för annars är man ju inte med, då blir man omkörd. [...] Har försökt och, ja, har något sånär ny mobil, alltså så man liksom är med i den här karusellen där allting kommer, nyheter.

Att Mats uttryckligen poängterar vikten av att hänga med för att inte bli omkörd belyser att den sociala accelerationen för med sig en ständig rädsla att inte hänga med, hamna på efterkälken och förlora anknytningsmöjligheter inom de olika sociala livsområdena (Rosa 2014:38-39). I en vidare aspekt är det intressant att just Mats och Maria var de som främst poängterade vikten av att vara uppdaterad. Vi sammankopplar denna aspekt med deras sociala sammanhang. Mats var fortfarande aktiv inom arbetslivet varpå digital delaktighet blir ett ofrånkomligt krav. Maria är högutbildad med en doktorexamen och kan därav tänkas rört sig och rör sig i sociala sammanhang som premierar just uppdaterad kunskap och allmänbildning, vilket man i dagens samhälle når snabbast via digital teknik.

5.2.2 Vikten av kunskap och motivation

Vidare fick våra informanter beskriva hur de upplevde sin egen förmåga att bemästra teknik som dator och smartmobil. Här gick det att dra tydliga paralleller till den självtillit informanterna besatt. Majoriteten var tveksamma till sin egen förmåga att bemästra tekniken. Maria, Mats och Berit som alla aktivt använde datorer och digital teknik även utanför privatlivet, antingen genom att sköta om sitt företag, genom att fortfarande vara en del av arbetslivet eller genom att vara vice-ordförande i sin bostadsrättsförening, kände att de

mestadels kunde bemästra tekniken. Berit upplevde dock en delvis bristande tillit till sin egen förmåga att ta sig an digital teknik medan Maria och Mats hade god självtillit såväl som god tillit till nya digitala innovationer. Maria förklarade att hennes kunskaper kring teknik på många sätt grundar sig i hennes yrke:

Maria: [...] eftersom jag då [...] kommer från (amerikanskt multinationellt IT-företag) så har vi ju en tillvänjning till datorer. Och jag, jag skulle ju inte kunna leva utan dator och mobiltelefon [...] grunden ligger i ett data tänkande.

För att ta del av den digitala världen krävs två typer av tillit, dels tilliten till sig själv men även tilliten till digitala arenor (Francisco et. al 2019:25). Berit, Maria och Mats hade alla gemensamt att de än idag aktivt “tvingas” använda datorer och digital teknik även utanför privatlivet, detta på grund av fortsatt arbets- eller föreningsliv. Deras bemästrande av tekniken tolkar vi därav grundas i en kontinuerlig användning. Denna kontinuerliga användning har ökat deras kunskap, vilket slutligen även ökat deras tillit. Däremot var Berit mer osäker på sin egen förmåga än både Maria och Mats, vilket pekar på sämre självtillit. Med vetskap om att tillit alltid baseras på erfarenheter från det förflutna (Gábor 2019:1-2) tolkar vi att informanterna här skiljer sig åt på grund av att Maria och Mats har yrkesbakgrunder inom avancerad teknik, vilket inte Berit har.

Kunskap blir med andra ord en viktig faktor för att känna tillit till digitala arenor. En intressant och oväntad aspekt av detta var att viss typ av digital kunskap visade sig kunna fungera som alternativ strategi för att undvika områden där annan typ av digital kunskap brast. Hälften av våra informanter använde sig av självscanning eller onlinetjänster vid mathandling. För Hedda blev hennes digitala kunskaper här en strategi för att införskaffa matvaror trots de hinder hon identifierar sig ha:

Hedda: Det är ju smidigare så för man släpper ju allt det där tunga lyften, man sätter ner i vagnen och man ska ta upp på bandet och man ska ta från bandet till vagnen och från vagnen till bilen och sen in igen och här kommer det, och vi hade faktiskt, i vintras när det var lite isigt och snöigt, så hade vi hemkörning. [...] nu tar man ju bara sin kasse, ja. Så jag tycker nog det är bra. [...] Och det här med att blippa, upp eller ner, hur sätter man kortet? Liksom det är ju ett helt företag innan man, och det slipper man ju när man handlar på nätet.

I denna aspekt kan digitaliseringen förstås positivt då innovationer som onlinetjänster kan fungera hjälpmedel för äldre människor genom att minska fysisk ansträngning och tunga lyft. Däremot skulle den här typen av onlinetjänster också kunna innebära att äldre ytterligare begränsas och isoleras i hemmet. Återigen förstår vi med andra ord digitaliseringen som Janus-faced (Pirhonen et al. 2020:3). Det intressanta är dock att Hedda har, till följd av

hennes digitala kunskaper, hittat en strategi, möjligtvis undermedvetet, för att handla mat utan att behöva utsätta sig för den oro hon känner inför att blippa sitt kontokort mot butikens kortterminal. Öväntat och utanför vår förförståelse tycks det med andra ord kunna bli viktigt för äldre att lära sig viss digital kunskap, endast med anledning av att kunna undvika annan.

Informanternas kunskap grundade sig också mycket i deras olika intressen. Vi kunde exempelvis se att flera av informanterna hade kunskap inom vissa områden, men inte inom andra. Detta berodde till stor del på bristande motivation. I enlighet med tidigare forskning av van Dijk, som belyser att hela grundförutsättningen för digital delaktighet är motivationen (van Dijk 2006:224-226), ser vi att Tinas inställning försvårar hennes möjligheter att vara digitalt delaktig. Tina var den som var mest kritisk inför digitaliseringen, vilket hon beskrev grundade sig i ovilja och bristande motivation:

Tina: Ja, alltså jag är ganska negativ kan vi säga. Alltså jag vill inte att det ska hända så utsträckt, i den mån som det är nu [...]. Jag vill inte det. Jag tycker att man ska ha mer än en väg att gå, det är inte alla som fixar det. [...] Och alla vill kanske inte heller fixa det, jag vill inte. [...] Och sen, är det ju också så att man blir anti därför att man tvingas till det. Du är tvungen till att göra det annars hänger du inte med, annars kan du inte handla, du kan inte det, du kan inte tanka, du kan ingenting. Så att, jag tycker inte det är bra att man är tvungen till att hänga med.

Tina beskriver digitaliseringen som ett tvång som hon inte vill vara en del av. Hennes bristande motivation ökar risken för digitalt utanförskap (Francisco et al. 2019:13). Dessutom berättar Tina att hon bor på landsbygden, långt ifrån någon metropol, vilket ytterligare ökar risken för digital utanförskap (Francisco et al. 2019:38). Då vi förstår dessa två omständigheter i samspel och som förstärkande av varandra (Francisco et al. 2019:30) tolkar vi Tinas möjligheter att hänga med i digitaliseringen som försvårande.

I likhet med Tina var även Berit negativt inställd till vissa delar av digitaliseringen, exempelvis brottsligheten som existerar i den digitala världen. Trots att hon upplevde ovisshet och rädsla inför detta var hon dock överlag positivt inställd:

Berit: Egentligen är väl det mesta i den digitala världen, tycker jag, positivt. [...] Jag tycker det är smidigt och rent spontant så tar det ju längre tid att handla, men det går ju snabbare, man slipper dra varorna upp och ner två gånger. [...] Sen är det klart, finns det ju alltid en chans där man kan utnyttja saker på fel sätt, och den vet man inte riktigt hur man kommer åt.

Berits rädsla inför brottslighet inom den digitala världen kan dels grunda sig i att internet är en opersonlig och anonym plats. Samtidigt kan ovissheten öka då det inte alltid går att förutse

och kontrollera internet (Gábor 2018:1-2). Vi kan med andra ord identifiera en dubbelsidighet i Berits inställning, hon ser digitalisering och teknologi som positivt och negativt på samma gång (Pirhonen et al. 2020:3).

Sammanfattningsvis ser vi att närståendes hjälp och kunskaper blev en viktig strategi för majoriteten av våra informanter. Hur informanterna förhöll sig hade mycket att göra med just kunskap, och med kunskap kom tillit. Informanternas motivation visade sig också spela en stor roll när det kom till vilken kunskap de besatt. Alla informanter hade gemensamt att de ansåg att tempot i samhället hade accelererat med åren. De var också överens om att användning av digital teknik var ett måste för att helt hänga med och vara en del av dagens samhälle. Hur informanterna förhöll sig till den digitala utvecklingen visade sig även här inte vara fast, utan snarare något som de aktivt förhandlade kring.

5.3 Utanförskap till följd av digitalisering

5.3.1 Villkorad digital delaktighet

I materialet ser vi att informanterna är digitalt delaktiga i olika utsträckning. Maria och Mats, som har gemensamt att deras yrkesbakgrund har krävt att de utvecklat sina digitala kompetenser, beskrev sig båda som digitalt delaktiga i samhället. De har en övervägande positiv inställning till digitaliseringen och besitter båda självförtroende när det kommer till deras egen förmåga att ta sig an digital teknik. I enlighet med hur tidigare forskning inom området beskrivit den här typen av äldre användare förstår vi dem som studiens *Silver Surfers* (Olsson & Viscovi 2020:241). Maria beskriver det på följande vis:

Maria: ja alltså jag vill ju påstå att jag är en god användare [...] man får lära sig det bara, så fungerar det också [...] det fanns ju ingen rädsla kopplad till att ta sig an ny teknik när den kom, och.. det mesta klarar jag ut själv faktiskt.

Utan rädsla och med ett självförtroende att ta sig an ny teknik beskriver Maria sig vara en god användare. I relation till detta tolkar vi exempelvis Tina och Sture som mer benägna att uppleva ett digitalt utanförskap, detta till följd av bristande motivation. Tina vill inte vara delaktig och Sture uppfattas som relativt ointresserad då han inte brytt sig om att laga sin mobiltelefon efter att den slutat fungera. Dessutom beskrev Sture situationer då han upplevde fysiska hinder med sin hörsel. Hedda har inte heller samma förutsättningar som Mats och Maria. Hon har i sitt yrkesliv inte arbetat med digital teknik i samma utsträckning som dem,

hon upplever en bristande tillit och hon beskriver att hon även kan uppleva fysiska hinder när det kommer till hennes syn. Med vetskap om att dessa faktorer förstärks när de är i samspel med varandra (Francisco et al. 2019:30) förstår vi att det är särskilt försvårande att hänga med i den digitala utvecklingen för exempelvis Hedda och Sture.

Digitaliseringen av det offentliga rummet är med andra ord inte lika inkluderande för alla och det förutsätts att människor automatiskt besitter kunskap kring nya digitala innovationer i samhället. Hedda kände exempelvis att hennes roll i det offentliga rummet begränsades till följd av detta:

Hedda: Ja det är klart, det är bara om vi tar det här med parkeringen. Det gör ju att man till viss del blir utanför för man kan ju inte, man vågar ju inte köra någonstans och ja, även handla ja, att det ska funka.

Vi ser här hur Heddas tillgång till det offentliga rummet begränsas till följd av digitaliseringen. Rosa beskriver att det accelererande samhället för med sig en ständig rädsla hos individen att hamna på efterkälken och förlora anknytningsmöjligheter (Rosa 2014:38-39). Då Hedda beskriver att hon varken kan eller vågar parkera i samhället tolkar vi att hon har hamnat på efterkälken vilket får faktiska isolerande konsekvenser.

Dagens parkeringssystem begränsade alltså Hedda. Även Berit begränsades eftersom hon, till följd av brist på intresse, inte lärt sig betala parkering med app. De både behövde därav ha med sig andra närstående vid dessa tillfällen. Hedda som är maka till Sture berättade om en specifik händelse:

Hedda: Och, dels så kan jag inte det och jag har bett att få bli lärd det och sen att stå överhuvudtaget och trycka på dem här apparaterna, jag ser inte det i heller, man ser inte det, så att, ah, det har jag inte och jag kan inte men jag vill kunna det. [...] För att det var nu för Sture med hjärtat, så körde jag ju honom ofta och då så la han på för en halvtimme och så tog det längre tid och då satt jag där och jag kunde inte se på apparaten och jag hade inget så jag kunde ringa och tror ni inte att då kom det en sån här vakt, parkeringsvakt, och jag såg, att han ska på mig, och då [...] iallafall så kom han och så skulle vi få böta då för jag hade ju inte betalt men hur det var, så ja jag sa det att jag sitter och väntar på min sjuke man och han är sjuk i hjärtat och jag kan inte se, så jag fick, så han ordnade, och vi stod där och då kom (Heddas barnbarn) ner, hon hade ju, visste att jag skulle vara där, så sa hon, så tryckte hon bara, "titta, nu är det betalt", så fick jag köra.

Vi förstår att Hedda upplevde situationen som mycket besvärlig. Hon står här inför ett problem där flera faktorer spelar in. För det första beskriver hon att hon saknar kunskap för hur hon ska betala parkeringen. För det andra beskriver hon att hon upplever fysiska hinder då hon inte har möjlighet att se vad som står på parkeringsautomaten. För det tredje har hon ingen mobiltelefon med sig så hon kunde inte heller ringa efter hjälp. När dessa

bakomliggande faktorer kombineras med varandra förstärks det digitala utanförskapet ytterligare och det kan vara särskilt försvårande för individen att hänga med i den digitala utvecklingen (Francisco et al. 2019:30), vilket vi ser får faktiska konsekvenser.

5.3.2 Samhällets syn på äldre

Många av informanterna upplevde också att ålder påverkade den syn samhället hade på dem. Generellt upplevde Mats att äldre idag inte har samma chanser i samhället som yngre och mer aktiva åldersgrupper. I relation till detta upplevde Hedda att hon, på grund av sin ålder, kunde behöva förvarna om just detta i olika typer av servicesammanhang via telefon:

Hedda: Och då säger jag alltid till alla jag ringer där, jag är lite besvärlig, så säger jag: “tänk nu på att det är en äldre dam ni pratar med så ni får ta det lugnt”...

Hedda ålderskodar här hela situationen utifrån samhällets existerande föreställningar om ålder (Krekula 2021:63-64). Hon upplever att hon måste “förvarna” till följd av att hon tillhör en viss ålder. Undermedvetet reproducerar hon med andra ord också särskiljandet av olika åldersgrupper såväl som bilden av homogenitet inom varje åldersgrupp.

De flesta informanter upplevde den här typen av negativa konsekvenser till följd av deras ålder. Berit beskriver det på följande sätt:

Berit: Om man typ söker läkarvård, typ för någonting, vad det nu kan vara, så kanske lite man upplever att “jamen i din ålder då får man räkna med det”, man kanske inte i alla sammanhang med myndigheter blir riktigt så respekterad som när man var 50. [...] man konstaterar att det är inget man direkt uttalar, det är en ren upplevelse-grej, att man menar på att ja... “men det kanske man får räkna med när man är i din ålder” och lite så. [...] Lite märkligt och lite frustrerande men eh det finns i vårt samhälle, ja. [...] nu ska jag inte säga att jag tycker det är något större problem men det finns alltså i kanten när man träffar på, som jag säger myndigheter och att ja, “hon är snart 80 ja”.. Lite så känner jag.

Berit anser med andra ord att hennes ålder villkorar hennes möjligheter i samhället. Hon beskriver att hon upplever sig sämre behandlad nu än tidigare i hennes liv, och detta endast på grund av att hon nu tillhör en viss åldersgrupp. Vi identifierar här ett görande av ålder som begränsar och förtrycker Berit (Krekula 2021:61-63). Berit upplever sig inte bara sämre behandlad än yngre människor, hon upplever också att diskrimineringen är så normaliserad att hon förväntas acceptera den.

Utöver detta upplevde majoriteten av informanterna att de, på grund av sin ålder, blev placerade i ett fack. Berit, Tina och Maria uttryckte specifikt att de inte själva trivdes i, eller

upplevde sig passa in i, ett sådant fack. På olika sätt önskade de alla att de i större utsträckning blev bedömda mer utifrån sig själva som individer och mindre baserat på fördomar utifrån deras ålder:

Maria: Man behöver inte vara gammal för att man har siffor i prästbetyg som säger när man är född. Det handlar om förhållningssätt, det handlar om tillvänjning, det handlar om social samvaro. [...] jag vill inte heller bara för att jag har passerat en åldersgräns bete mig på ett visst sätt som förväntas av mig, därför att jag råkar vara gammal. Jag betar mig på det sättet som jag vill bete mig utifrån mina referensramar. [...] "nu ska du vara gammal, eller så ska du sitta på en parkbänk och mata duvor".. NÄ!! Så ta mig hundan om jag ska det. Det är inte jag.

Maria upplever med andra ord ålder mer som social konstruktion än som ett fenomen som bestämt följer en kronologisk ordning (Krekula 2021:61-63). Hon förespråkar att man rör sig från siffrorna på personbeviset och mer intresserar sig för individens sociala levnadssätt.

Precis som Maria delar Tina uppfattningen om att ålder bör förstås mer som en social konstruktion. Hon upplever en klassificering och ett särskiljande från andra åldersgrupper i samhället. Vill hon delta i kulturella evenemang i det offentliga rummet blir hon per automatik sammanförd med PRO (Pensionärernas riksorganisation):

Tina: Ja. Man är... de "fällar" in en på något sätt, ja. Jag är inte "infällad". Jag vill inte bli det heller. Och så säger, ja men så är det många som säger: "om du går med där, vi gör så trevligt och vi träffas och vi ja..." Ja gör ni det. [...] det är så lätt att bli klassad, på något sätt. [...] Men det är lätt att man är, blir kategoriserad som: nu är du så gammal så du kan inte göra detta, det är väl det som är negativt i det. [...] Jag har inga problem överhuvudtaget med min ålder eller så, det enda som jag kan säga är att man förutsätts vara med i PRO och gå med på deras vandringar och utflykter och vara ute i det blå. Nä! Hehe. Och vissa saker så, som jag ville vara med i någon läsegrupp, "ja men det är fullt i PRO-gruppen", jag vill inte vara i PRO-gruppen! Det är likadana gamlingar som jag. Jag vill alltså, så man får lite blandat. Blandade intryck så man inte får intryck bara från sin åldersgrupp. För det tycker jag är förödande.

Informanterna ovan upplever alltså att de förväntas tycka om specifika saker och bete sig på ett visst sätt för att de nått en viss ålder. Utifrån en förståelse av ålder som social konstruktion tolkar vi härigenom att samhället satt upp vissa ramar utifrån existerande föreställningar om hur olika åldersgrupper bör bete sig. Krekula beskriver att görandet av ålder både är något individer kan dra fördel av, men också missgynnas och begränsas av (Krekula 2021:61-63) varpå informanterna tydligt beskriver hur de begränsas. Tina uppmärksammar explicit hur hon önskar få tillgång till kulturella evenemang i det offentliga rummet utan att per automatik begränsas till grupperingar av människor som är i samma ålder som hon själv. Även Hedda och Maria beskrev på liknande vis att de kunde önska och tyckte det hade varit trevligt om det hade funnits fler arenor där äldre och yngre möts och utbyter erfarenheter. Att vi i

samhället delar upp människor efter ålder på det sätt informanterna beskriver tolkar vi grundar sig i förutbestämda uppfattningar om att olika åldersgrupper både är och ska vara olika. Detta bidrar i sin tur även till att det uppfattas rimligt att olika åldersgrupper inte bör ha tillgång till samhällets olika arenor på likartade sätt (Krekula 2021:61-63).

För våra informanter kan vi sammanfattningsvis konstatera att det ansågs viktigt att hänga med i det digitaliserade samhället. Även om flera av dem vill hänga med och vara delaktiga stöter de på problem och begränsas till följd av förutfattade meningar om deras ålder. Materialet har synliggjort att det digitala samhället inte är lika anpassat och lika inkluderande för alla grupper i samhället. Utifrån ett intersektionellt perspektiv identifierar vi att informanterna upplever inkludering/exkludering i det numera digitaliserade offentliga rummet olika beroende av olika maktordningar som ålder, funktionsvariation och klass och hur dessa samverkar (Francisco et al. 2019:38).

6. Slutsats

Syftet med uppsatsen var att analysera hur digitaliseringen påverkar tillgängligheten för äldre i det offentliga rummet. Med utgångspunkt i Hartmut Rosas (2014) teori om social acceleration intresserade vi oss för de möjligheter och utmaningar det digitala samhället innebär för de äldres vardagsliv. Vi ställde följande forskningsfrågor: 1) Vilka möjligheter och utmaningar upplever äldre som ett resultat av den digitala utvecklingen i det offentliga rummet? 2) Hur förhåller sig äldre till det offentliga rummets digitala utveckling? 3) Hur upplever äldre att det offentliga rummets digitala utveckling påverkar deras vardagsliv?

Genom att undersöka *vilka möjligheter och utmaningar äldre upplever som ett resultat av den digitala utvecklingen i det offentliga rummet* framkom att digitala innovationer inom kollektivtrafik, service, bank, hälso- och sjukvård, parkeringssystem och nyhetsrapportering kan verka utmanande för äldre människor. Å andra sidan uppmärksammade de flesta informanter även positiva aspekter inom områdena. Onlinetjänster och push up-notiser beskrevs till och med av en del som möjliggörande tekniska innovationer. Gemensamt för alla informanter var vaksamheten inför den brottslighet i form av bedrägeri och hackning som kommit med den digitala utvecklingen. Alla informanter delade också upplevelsen om minskad mänsklig kontakt vid vård och andra kund- och serviceärenden inom det offentliga rummet som utmanande, även om detta faktum verkade utmanande på olika sätt, och framförallt i olika utsträckning. För exempelvis Maria var det endast ett irritationsmoment men för Sture, som upplevde fysiska hinder med nedsatt hörsel, upplevdes det desto jobbigare. Den digitala innovationen med förinspelade robotröster kopplade majoriteten av informanterna även samman med dagens långa väntetider och kösystem. I relation till Rosas teori om social acceleration (Rosa 2014:29-31) kunde vi därav se att den tekniska innovationen i detta fall inte påskyndade, utan snarare bromsade upp, såväl sociala förhållanden som det individuella livstempot.

Huruvida digitaliseringen av det offentliga rummet upplevdes möjliggörande eller utmanande var även olika beroende av vem vi frågade. Motivation och inställning, tillit och självtillit, men också kunskaper och färdigheter var centrala bakomliggande faktorer till detta. Även maktordningar som informanternas tidigare utbildning eller yrke och därmed deras sociala klass spelade en viktig roll. I detta avseende var deras fysiska förmåga också avgörande. Däremot blir en viktig slutsats att sådana bakomliggande förklaringar inte räcker till för att

beskriva huruvida informanterna upplever utmaningar eller möjligheter i digitaliseringen. Vi kunde nämligen även identifiera att upplevelserna hos varje informant för sig också tenderade att skilja sig åt beroende av vilket område inom det offentliga rummet vi efterfrågade. För att tydliggöra var det exempelvis inte samma hälft av informanter som besatt kunskap att köpa en bussbiljett som också använde digitala metoder för att handla mat. För att ta det ytterligare ett steg längre kunde vi även identifiera att ett och samma område av det digitaliserade offentliga rummet kunde, av en och samma informant, uppfattas både positivt och negativt, både utmanande och möjliggörande (Pirhonen et al. 2020:3). Med andra ord kan vi inte dra någon generell slutsats om vilka möjligheter och utmaningar äldre upplever som ett resultat av den digitala utvecklingen i det offentliga rummet. Detta för att upplevelserna och erfarenheterna inte på något sätt är homogena och likartade informanterna emellan, men också, oväntat nog, för att uppfattningarna ständigt verkar förhandlas fram genom aktiva processer som de äldre aktivt deltar i. Ur ett sociologiskt perspektiv är detta intressant då det skiljer sig från större delen av den tidigare forskning som vi tagit del och som lägger stor vikt vid bakomliggande faktorer (Olsson & Viscovi 2020:241; Pavez, Correa & Contreras 2017:19-20; Selwyn 2003:112). I vår studie har vi, likt Gallistl et al poäng (Gallistil et al. 2021:6), snarare identifierat att huruvida digitaliseringen av det offentliga rummet uppfattas som utmanande eller möjliggörande är något som ständigt förhandlas fram av de äldre.

Genom att undersöka *hur informanterna förhöll sig till det offentliga rummets digitala utveckling* framkom det att socialt sammanhang, kunskap och motivation spelade en central roll. I enlighet med den sociala accelerationen (Rosa 2014:38-39) uppfattade alla informanter att användning av digital teknik var avgörande för att inte hamna på efterkälken i dagens samhälle. Hur viktigt man ansåg det var att hålla sig uppdaterad och hur mycket man påverkades av den sociala acceleration skiljde sig dock åt, vilket vi sammankopplade med informanternas sociala sammanhang. Det sociala sammanhanget, framförallt närståendes hjälp och kunskaper, blev en viktig strategi för fortsatt tillgång till det offentliga rummet. Hur informanterna förhöll sig hade också mycket att göra med kunskap, och med kunskap kom tillit. Vi kunde se att Maria och Mats, som vi i enlighet med tidigare forskning identifierat som studiens *Silver Surfers* (Olsson & Viscovi 2020:241), hade mest tillit, både till sin egen förmåga att ta sig an digital teknik men även till digitala arenor i stort, vilket vi sammankopplade till deras erfarenheter från tidigare yrke (Gábor 2019:1-2).

Beroende av kunskapsnivå kunde vi också identifiera digitaliseringen som Janus-faced (Pirhonen et al. 2020:3). Majoriteten av informanterna ansåg att deras motivation och intresse spelade en central roll när det kom till den kunskap de besatt. Tina, som var den som i högst grad uttalade en negativ inställning till digitaliseringen, var också en av dem som upplevde flest digitala utmaningar i samhället. Dock identifierades också hur flera informanter hade kunskap inom vissa områden men inte inom andra, som en följd av just brist på intresse. Berit var exempelvis digitalt kunnig inom många områden men hade, till följd av brist på intresse, inte lärt sig att betala parkering med app. Återigen ser vi hur informanternas förhållningssätt till den digitala tekniken inte var statiskt, utan snarare en konstant förhandlingsprocess.

Genom att undersöka *hur äldre upplever att det offentliga rummets digitala utvecklingen påverkar deras vardagsliv* blev återigen heterogeniteten inom urvalsgruppen tydlig. I ett större perspektiv synliggör det hur “äldre” inte nödvändigtvis delar gemensamma problem, upplevelser och erfarenheter av digitaliseringen, specifika för just “äldre”. Vi uppfattade alla informanter som digitalt delaktiga. Däremot begränsades vissa mer än andra, vilket vi tolkar grundades i brist på motivation, brist på kunskap och brist på tillit. Även maktordningar som funktionsvariation och klass spelade in. I enlighet med (Francisco et al. 2019:30) har vi kunnat dra slutsatsen att när dessa faktorer kombineras med varandra försvårar det ytterligare för individen att hänga med. Förutom Maria och Mats, som bär med sig fördelar av deras tidigare utbildning och yrke, beskrev alla informanter minst en situation i deras vardagsliv som vi tolkar begränsar deras tillgång till det offentliga rummet. Detta kunde vara att inte kunna köpa buss- tåg- eller flygbiljett, att inte kunna parkera i samhället, att inte kunna boka hotell eller att inte veta hur man blippar sitt kontokort mot en kortterminal. Två av våra informanter berättade att de mestadels inte rör sig i samhället idag. Utan att kunna dra några direkta paralleller mellan deras uttalanden och begränsningarna som uppmärksammas ovan, skulle en tolkning kunna vara att digitaliseringen av det offentliga rummet bidrar till ett isolerat förhållningssätt.

Avslutningsvis kan vi, utifrån Rosas accelerationsmodell, konstatera att accelererande sociala förändringar skapar ett accelererande livstempo som är präglad av en rädsla att inte hänga med och förlora anknytningmöjligheter (Rosa 2014:38-39). Även om våra informanter uppfattade vikten av att hänga med i det digitaliserade samhället för att inte hamna utanför, missgynnades och begränsades de till följd av samhällets förutbestämda uppfattningar om ålder, uppfattningar som dessvärre normaliserar att olika åldersgrupper inte bör ha tillgång till

samhällets olika arenor på likartade sätt (Krekula 2021:61-63). Vi kan därav dra slutsatsen att digitaliseringen bidragit till att det offentliga rummet inte är lika anpassat och lika inkluderande för alla grupper i samhället. Endast utifrån vårt material har det synliggjorts hur maktordningar som ålder, funktionsvariation och klass samverkar och påverkar tillgången.

6.1 Framtida forskning

Utifrån uppsatsen slutsatser kan vi konstatera att digitaliseringen medfört ett mindre inkluderande offentligt rum, och vi vet att ålder är en faktor som påverkar tillgången. För majoriteten av våra informanter blev närståendes hjälp och digitala kunskaper helt avgörande för fortsatt delaktighet. Med vetskap om detta blir den naturliga följdfrågan hur situationen ser ut för dagens äldre människor som saknar barn och barnbarn eller andra närstående att luta sig mot. Vilka strategier finns att tillgå för äldre som saknar digital kunskap och som inte har någon att be om hjälp? Dessa röster bör lyftas och vi anser det vara ett intressant fokus för framtida forskning. En av uppsatsens mest centrala resultat var att äldres inställning till digitaliseringen i det offentliga rummet inte var statisk utan ständigt förhandlades fram genom aktiva processer som de aktivt deltog i. Att mer djupgående undersöka hur den förhandlingen ser ut kan därav vara vidare intressant för framtida forskning.

7. Referenslista

- Andersson, J. (2020). *PRO: Alla kan inte köpa biljett i en app*. Dagens Samhälle, 27 januari.
<https://www.dagenssamhalle.se/opinion/debatt/pro-alla-kan-inte-kopa-biljett-i-en-app/>
(Hämtad 2022-05-20)
- Bill, S., & Larsson, S. (2014). Litteratur om tillitsbegreppet. I: Larsson, S. & Runesson, P. (Red.) *DigiTrust: Tillit i det digitala. Tvärvetenskapliga perspektiv från ett forskningsprojekt*. Pufendorfinstitutet, Lunds universitet. ss. 15-20.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3:e upplagan. Stockholm: Liber.
- Cöster, M., & Westlius, A. (2021). *Digitalisering*. 2:a upplagan. Stockholm: Liber AB.
- Danermark, B., Ekström, M., Jakobsen, L., & Karlsson, J. (2003). *Att förklara samhället*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur.
- Digitaliseringskommissionen (2016). *Digitaliseringens effekter på individ och samhälle - fyra temarapporter* (SOU 2016:85). Stockholm: Digitaliseringskommissionen. (Hämtad 2022-04-23)
- Digitaliseringsrådet (u.å). *Delaktighet i en digital tid*.
<https://digitaliseringsradet.se/aktuellt/foerdjupningsomraaden-2019/delaktighet-i-en-digital-tid/> (Hämtad 2022-05-20)
- Eldén, S. (2020). *Forskningsetik: vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Lund: Studentlitteratur.
- Fletcher, A. J. (2017). Applying Critical Realism in Qualitative Research: Methodology Meets Method I: *International Journal of Social Research Methodology*, Vol 20, nr 2. Databas: ERIC. ss. 181-194.
- Folkhälsomyndigheten (2022) *Digital teknik för social delaktighet bland äldre*
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/aldre--psykisk-halsa/valfardsteknik-for-psykisk-halsa/> (Hämtad 2022-05-23)

Francisco, M., Iacobaeus, H., Nordqvist, C., Sefyrin, J., Skill, K., & Wihlborg, E. (2019). *Digitalt utanförskap - en forskningsöversikt*. Linköpings universitet på uppdrag av Digitaliseringsrådet.

https://digitaliseringsradet.se/media/1317/bilaga-1-digitalt-utanfoerskap-en-forskningsoeversikt_liu_slutversion.pdf (Hämtad 2022-05-02)

Gábor, A. (2019) Trust and the Digital Transformation. I: *13th International Conference on Software, Knowledge, Information Management and Applications (SKIMA) Software, Knowledge, Information Management and Applications (SKIMA)*. 13th International Conference on: 1-6 Aug, 2019. Databas: IEEE Xplore Digital Library.

Gallistl, V., Rohner, R., Hengl, L., & Kolland, F. (2021). Doing digital exclusion – technology practices of older internet non-users. I: *Journal of Aging Studies*. Vol 59. Databas: ScienceDirect. DOI: 10.1016/j.jaging.2021.100973. ss 1-8.

Gehl, J. (2006) *Life between buildings: Using public space*. 5:e upplagan. The Danish Architectural Press.

Hargittai, E., Piper, A. M., & Morris, M. R. (2018). From Internet access to Internet skills: digital inequality among older adults. I: *Universal Access in the Information Society*. vol. 18 nr. 4. Databas: Inspec. DOI:10.1007/s10209-018-0617-5 ss. 881–890.

Jung, Y., Peng, W., Moran, M., Jin, S. A., McLaughlin, M., Cody, M., Jordan-Marsh, M., Albright, J. & Silverstein, M. (2010). Low-Income Minority Seniors' Enrollment in a Cybercafe: Psychological Barriers to Crossing the Digital Divide. I: *Educational Gerontology*. Vol 36 nr 3. DOI: 10.1080/03601270903183313 Databas: ERIC. ss. 193-212.

Krekula, C. (2021). Ålder och ålderism - Om görandet av privilegierelationer baserade på ålder. I: Jönsson, H. *Perspektiv på ålderism*. Lund: Social Work Press. DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.117> ss. 59-79.

Myeong, S., Kwon, Y., & Seo, H. (2014). Sustainable E-Governance: The Relationship among Trust, Digital Divide, and E-Government. I: *Sustainability*. Vol 6 nr 9. Databas: Directory of Open Access Journal. DOI: 10.3390/su6096049 ss. 6049-6069.

Olson, K., O'Brien, M., Rogers, W., & Charness, N. (2011). Diffusion of Technology: Frequency of Use for Younger and Older Adults. I: *Ageing International*. Vol 36 nr 1. Databas: SocINDEX with Full Text. DOI: 10.1007/s12126-010-9077-9. ss. 123-145.

Olsson, T., Viscovi, D. (2020). Who Actually Becomes a Silver Surfer?: Prerequisites for Digital Inclusion. I: *Javnost - The Public*. Vol 27 nr 3. Taylor & Francis Group. Databas: SwePub. DOI: 10.1080/13183222.2020.1794403. ss. 230-246.

Pavez, I., Correa, T., & Contreras, J. (2017). Meanings of (dis)connection: Exploring non-users in isolated rural communities with internet access infrastructure. I: *Poetics*. 63:11-21. Databas: ScienceDirect. DOI: 10.1016/j.poetic.2017.06.001. ss. 11-21.

Peral-Peral, B., Arenas-Gaitán, J. & Villarejo-Ramos, Á. (2015). From Digital Divide to Psycho-digital Divide: Elders and Online Social Networks. I: *Comunicar*. Vol 23, nr 45. DOI: 10.3916/C45-2015-06 ss. 57-64.

Pirhonen, J., Lolic, L., Tuominen, K., Jolanki, O., & Timonen, V. (2020). “These devices have not been made for older people's needs” – Older adults' perceptions of digital technologies in Finland and Ireland. I: *Technology in Society*. Vol 62. Databas: ScienceDirect. DOI: 10.1016/j.techsoc.2020.101287 ss. 1-9.

Reneland-Forsman, L. (2018). ‘Borrowed access’ – the struggle of older persons for digital participation. I: *International Journal of Lifelong Education*, Vol 37 nr 3. DOI: 10.1080/02601370.2018.1473516 ss. 333-344.

Rosa, H. (2014). *Acceleration, modernitet och identitet: tre essäer*. Göteborg: Daidalos.

Russell, C., Campbell, A., & Hughes, I. (2008) Ageing, social capital and the Internet: Findings from an exploratory study of Australian 'silver surfers' I: *Australasian Journal on Ageing*, Vol 27 nr 2. DOI: 10.1111/j.1741-6612.2008.00284.x Databas: Scopus. ss. 78-82.

Selwyn, N. (2003). Apart from technology: understanding people's non-use of information and communication technologies in everyday life. I: *Technology in Society*. Vol 25 nr 1. Databas: ScienceDirect. DOI: 10.1016/S0160-791X(02)00062-3. ss. 99-116.

Stallmann, A. (2012). Silversurfers on the internet. I: *Information-Wissenschaft und Praxis*. Vol 63 nr 4. DOI: 10.1515/iwp-2012-0046. Databas: Scopus. ss. 217-226.

Szabo, A., Allen, J., Stephens, C., & Alpass, F. (2019). Longitudinal Analysis of the Relationship Between Purposes of Internet Use and Well-being Among Older Adults. I: *Gerontologist*. Vol 59 nr 1. Gerontological Society of America. Databas: Scopus. DOI: 10.1093/geront/gny036 ss. 58-68.

Söderström, E., & Holgersson, J. (2018). *Ökat digitalt innanförskap för äldre*. Skövde: Högskolan i Skövde.

http://his.diva-portal.org/smash/record.jsf?aq2=%5B%5B%5D%5D&c=2&af=%5B%5D&searchType=LIST_LATEST&sortOrder2=title_sort_asc&query=&language=no&pid=diva2%3A1296011&aq=%5B%5B%5D%5D&sf=all&aqe=%5B%5D&sortOrder=author_sort_asc&onlyFullText=false&noOfRows=50&dswid=2959 (Hämtad 2022-04-22)

Tavory, I., & Timmerman, S. (2014). *Abductive analysis: theorizing qualitative research*. Chicago: The University of Chicago Press.

Tsai, H.-Y.S., Shillair, R., Cotten, S.R., Winstead, V., & Yost, E. (2015). Getting Grandma Online: Are Tablets the Answer for Increasing Digital Inclusion for Older Adults in the U.S.? I: *Educational Gerontology*, Vol 41 nr 10. Routledge. Databas: Scopus. DOI: 10.1080/02601370.2018.1473516 ss. 695-709.

Van Dijk, J A.G.M.. (2006). Digital divide research, achievements and shortcomings. I: *Poetics*. Vol 34 nr 4. Databas: ScienceDirect. DOI: 10.1016/j.poetic.2006.05.004 ss. 221-235.

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.